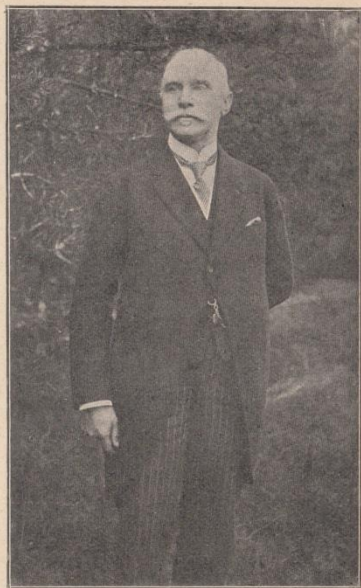

SCHETSEN UIT HET
VLUCHTOORD UDEN
DOOR LOUIS BROUNTS

MET EEN VOORWOORD : : : : :
VAN SENATOR EDGAR VERCRUYSE:
MET PORTRETTEN EN ILLUSTRATIES

UITGEGEVEN DOOR DE VLAAMSCH
BOEKENHALLE TE LEIDEN, IN 1918

J. P. A. WILHELM
Regeeringscommissaris

SCHETSEN UIT HET VLUCHTOORD UDEN DOOR LOUIS BROUNTS

MET EEN VOORWOORD :::::::::::
VAN SENATOR EDGAR VERCRUYSSÉ

Luciën Bressers
Galerij 30 Uden
Tel. 04132 - 66140

UITGEGEVEN DOOR DE VLAAMSCHÉ
BOEKENHALLE TE LEIDEN, IN 1918

VOORWOORD

Men vroeg mij, niet zoolang geleden, of ik dacht dat het verblijf van zooveel duizende Belgen in Nederland, gedurende verscheidene jaren, de banden tusschen de twee volkeren zou versterken of verslappen. Het is lastig op deze vraag een beslist antwoord te geven. Wij kunnen moeilijk vaststellen welk oordeel de Hollanders over ons zullen vellen. Hoogst waarschijnlijk zal het wel uiteenlopend zijn, en beïnvloed door plaatselijke en persoonlijke omstandigheden. ::: Dit zal ook wel het geval wezen met de stemming der Belgen. Ik vrees, dat een groot getal onzer landgenooten alleen zijn droeven toestand zal inzien, en al te gemakkelijk vergeten, wat voor ons is gedaan, en de grootere ellende waarvan wij door de inspanning van Nederland gespaard bleven. ::: Het was zoo een heerlijk leven in ons België van vóór den oorlog. Iedereen, die werken wou, had de gelegenheid het gepaste werk te vinden en kon een breed en ruim bestaan aan zijn gezin verzekeren. En nu? Welk is ons lot? Wij zijn uit onze gewone omgeving weggejaagd. Het werk, waar wij van jongs af in opgebracht zijn, is ons ontnomen. Wij moeten ons op eene andere taak toelleggen, gelukkig als wij maar iets vinden en geen nijdig woord ons wordt toegesnauwd. Het leven is duur, vele dingen, die ons vroeger onmisbaar schenen, ontbreken, en het gebeurt wel eens, dat men ons verwijt het brood aan anderen te onttrekken. Wij leven in angst voor familieleden, die in ons land zijn gebleven en voor

onze jongens, die hunnen plicht kwijten en, dag en nacht, hun leven wagen. Wij hadden vroeger de zekerheid van de toekomst en nu weten wij niet welk lot onze kinderen wacht. En dit alles werkt noodzakelijk op ons gemoed. Wij denken enkel aan ons lijden. Wij voelen wat ons ontbreekt en zijn maar al te geneigd, dit te vergeten, wat voor ons is gedaan. ::: Wij moeten soms in gedachten de dagen van October en November 1914 herleven. Honderde, duizende vluchtelingen stroomden Holland binnen. Sommige plaatsen zooals Hulst, Roosendaal, Bergen op Zoom, kregen meer gasten dan ze inwoners tellen. En die talloze menigte was zonder iets. Men moest ze spijsen, onder dak brengen en verzorgen. Heel Holland zette zich aan 't werk. Men stuurde treinen met voedsel. Vrachtauto's brachten dekens en kleeren; scholen, patronaten, fabrieken en schuren werden als logementen gebruikt, en zoo behielp men zich de eerste dagen. Men begon dan de grenssteden te ontlasten en dezelfde toewijding, die boven allen lof stond, hernieuwde zich overal. Ik zie ze nog langs komen die treinen vol ongelukkigen. In iedere stad, in iedere gemeente werd gestopt. Plaatselijke comités hadden zich gevormd en stonden er op hun aantal bannelingen te mogen herbergen. Alles was voor hen klaar. Dames waren aan het station, om de eerste hulp te brengen, voedsel was voorhanden, warme melk voor de kleinen, dokters om zieken en zwakken te helpen. De padvindsters brachten iedereen naar zijn plaats van bestemming. Zoo werd een toestand geschapen, die meerdere weken heeft geduurd en in al dezen tijd heeft nooit de hulpvaardigheid én van den Nederlandschen staat én van de bevolking teeken van vermoeienis gegeven. ::: Dit miljoen vluchtelingen is niet in Holland gebleven. Zeer vele zijn naar hunne haardsteden

teruggekeerd. Vele duizende toch zijn hier gebleven. De meeste, omdat hunne woning in België vernield was, talrijke andere, omdat ze opgroeiende jongens voor aankomende plichten beschikbaar wilden houden. Andere redenen nog deden zich gelden. ::: De eerste organisatie, die een onvoorbereid karakter droeg, was niet toereikend voor een langer verblijf. Dan kwamen al die inrichtingen, die wij nu kennen: Het steuncomité voor vluchtelingen, dat tot in de kleinste dorpen zijne vertakkingen heeft, — de commissie tot voorziening in den woningnood der gezinnen van geïnterneerde militairen, die de dorpen rond Amersfoort en Harderwijk heeft gesticht, — de centrale commissie voor het Onderwijs, die in alle centra scholen voor de belgische jeugd heeft opgericht, — en eindelijk die groote ondernemingen te Uden, te Ede, te Gouda, te Nunspeet, waar duizende en duizende belgische vluchtelingen werden gehuisvest en onderhouden. ::: Het is aan een deser vluchttoorden dat deze monographie van den heer Louis Brounts is gewijd. ::: Zeker het leven in een deser vluchttoorden is niet te vergelijken met het leven van vroeger in het vrije vaderland. Iedereen is buiten zijne gewone omgeving, men mist vrienden en familieleden, — de akker, dien men sinds jaren beploegde, ontbreekt, — de werkplaats, waar men zoo lang den kost voor zijn gezin kon verdienen, is maar eene herinnering meer, — de oude kerk, waar men troost en sterkte ging zoeken, zien wij enkel nog in onze droomen. Dit alles, wat ons ontbreekt, beheerscht onze gedachten en wij vergeten soms wel, wat de liefde voor ons heeft tot stand gebracht. ::: Het is dus een nuttig werk, dat de schrijver van dit boekje ver-richt, wanneer hij ons het gedane werk voor oogen legt. ::: Het inrichten van dese vluchttoorden was een reuswerk.

Noch op eigen ondervinding, noch op die van anderen kon men steunen. Nooit was men verplicht geweest zulk een vraagstuk op te lossen. Nooit was het voorgevallen, dat men voor dertig of veertig duizend menschen alles in eens moest inrichten. Maar een onbegrensd medelijden, eene wilskracht zonder weerga en eene stelselmatige inspanning hebben alle moeilijkheden overwonnen. 7000 Belgen zijn, in Uden alleen, onder dak gebracht. Ze worden gekleed en gevoed. De overgrootte massa is aan het werk en heeft zoo het gevoel niet uitsluitend op onderstand te bestaan. Men heeft getracht, zoo veel de omstandigheden het toelieten, het belgisch karakter aan de levenswijz te behouden. Belgische priesters zorgen voor het godsdienstig leven en leeren voor het vaderland bidden, — belgische dokters en zusters verplegen de zieken en zwakken, — belgische onderwijzers geven lessen volgens onze programmas, — in de bibliotheek vindt men uitsluitend vlaamsche of fransche boeken, — eene tooneelafdeeling speelt stukken, zooals in een vlaamsche gemeente, — de zangmaatschappij zingt liederen uit onze gewesten, — belgische redenaars komen de eentonigheid der winteravonden onderbreken, — op ieder gebied heeft Holland de hulp van Belgen ingeroepen. Het geeft den indruk, dat men heeft begrepen, dat dit onder-ons-zijn het beste middel was, om het bitterste van de ballingschap te sparen. Holland trekt zich opzettelijk terug, maar is daar, wanneer de kosten gedeckt moeten worden. Honderde, duizende guldens voor het opbouwen en inrichten; meer dan drie en half millioen voor de gewone onkosten der drie eerste jaren; dat geeft u een idee van wat Nederland, in Uden alléén, voor ons Belgen heeft gedaan. Vermengvuldigt dat met het aanlal Vluchttoorden, — tracht te schatten wat nog buiten de Vluchttoorden is uitgegeven;

dan is de rekening nog niet volledig. Dan kent men nog maar hetgeen Nederland als staat heeft gedaan. Het valt nog veel moeilijker uit te rekenen, wat de Hollanders als particulieren hebben gepresteerd. Wij denken aan de eerste dagen, wanneer iedereen gaf zonder rekenen noch tellen, — wij denken aan de talrijke comités van allen aard, — aan de bijdragen der Hollanders aan de werken op ons eigen initiatief gesticht, — het Belgisch Roode Kruis alléén heeft in Holland een half millioen guldens ingezameld en de Hollanders hebben daar natuurlijk een groot gedeelte van betaald, — wij denken nog aan de duizende belgische kinderen, die hier zonder hunne ouders verblijven en in hollandsche gezinnen zijn opgenomen. :: Wanneer wij dit alles, als één tafereel voor de oogen hebben, dan drukt de ellende van de ballingschap niet zoo zwaar meer op onze schouders, dan voelen wij minder al hetgeen ons ontbreekt en eene beredeneerde maar diepe dankbaarheid vult onze harten voor al wat de liefde voor den evenmensch, de christelijke liefde voor rasgenooten ons heeft gespaard. Het boek van den Heer Louis Brounts herinnert ons aan onzen plicht: het is een nuttig boek.

s' Hertogenbosch, 6 Juni 1918.

EDGAR VERCRUYSSÉ

O I — MIJN WONING

Op de vensterbank voor 't wit blauwgeruit gordijntje staan er bloemen in aarden potjes, naar gelang den tijd van het jaar hyacinten, tulpen, geraniums. Daaraan kunt ge mijn huisje herkennen, want onderscheid tusschen onze woningen hier in 't Vluchtoord bestaat er uiterlijk niet. Wij hebben allen eene zelfde deur, die onze woonplaats onmiddellijk met de buitenwereld in verbinding stelt, zoodat ge altijd in letterlijken zin met de deur in huis valt. Wij hebben allen een zelfde venster, niet groot, maar toch voldoende licht gevend voor 't heele huis, geen lucht, maar wel stof doorlatend — en 't kan er stoffen op de Udensche hei! — bovendien een zelfde langzaam hellend dak, eentonig zwart, blinkend soms, weleens smeltend in den fellen zonneschijn, glimmend na een regenbui als verlake schoenen, nu en dan bezwijkend onder de ruwe herfstvlagen, of buigend onder de zwaarte van het dikke winterkleed. Ieder huis heeft zijn nummer, zooals iedere straat of plein zijn naam, doch in dezen tijd van 't jaar is dit bij mij slechts 's nachts zichtbaar, wijl het zich gedurende den dag verbergt achter de deur, die steeds wijd openstaat, om de versche lucht vrijen toegang te geven tot mijn woning en over mijn woning tot die mijner mede-lotgenooten, die wel in een ander vertrek, maar toch onder een zelfde dak verblijven. ::: Het is op den eersten blik eentonig die eindeloze rij van gelijk en gelijkvormige deuren, — want van huizen mag ik eigenlijk niet spreken — toch weten grappenmakers — die zijn er in oorlogstijd ook — de aandacht der voorbijgangers te trekken door opschriften, versieringen, uithangborden, enz. Bij sommigen, triestig van inborst en onder den indruk van den ernst der tijden, leest

ge *Villa den IJzer, A la tranchée belge*; bij anderen meer poëtisch aangelegd *Villa des roses, Villa parfumée*; nog anderen, die, misschien wel uit gewoonte, vooral op hun dorstige kelen denken, hebben boven hun deur in groote zwarte letters geschilderd *In de groote Pint, In den zoeten inval*. Een enkele versiering, die bijzonder de aandacht trekt, dien ik u nader te beschrijven. Het is een soort windmolen. Een dikke Duitscher draait aan een rad en hoe feller de wind blaast, hoe vlugger de Duitscher zijn wiel moet ronddraaien. Een klein Belgisch piotje richt kalm en bedaard een groot kanon op den vijand, waarop in groote letters te lezen staat *Wij zullen hem wel temmen*. :: Duivenhokken en hondenkotten van allerlei afmetingen en in de meest afwisselende vormen zijn er bij honderden. :: Ons heele huis meet 2 op 7 M. en de scheidingsmuren zijn 2 M. hoog. Het aantal kamers hangt af van den willekeur der bewoners. In de meeste woningen zijn een, twee, drie vertrekken, onderling gescheiden door grijs linnen schutsels. Een zitkamertje, klein, heel klein, met een venster, waar moeder rustig kan zitten naaien of breien aan een tafel zonder pooten, wanneer de kinderen naar school zijn. Verder een of meer slaapkamertjes — maar dan zonder venster — al naar de grootte van het gezin. De ruimte, die nog overschiet, gewoonlijk een smal gangetje, wordt ingenomen door koffers, die volgepakt staan te wachten op den door allen rusteloos verbeiden dag, dat electriche en pinnekedraad het overtrekken der grenzen niet meer zullen bemoeilijken. Keuken, zolder en kelder hebben wij niet en hebben wij ook niet noodig, want het eten staat ieder morgen, middag en avond gereed op tafel. :: Er zijn voorzeker menschen van onze vrienden en kennis

sen, die op 't oogenblik in België in grooter en geriefelijker huizen wonen en ook ik denk met weemoed aan mijn liet huizeke, dat daar verlaten staat te wachten op onze terugkomst; maar wij weten allen ook — dagelijks komen er nog vluchtelingen uit België, aan wie ge 't kunt vragen — in welken droeven toestand onze broeders in 't Vaderland verkeerden. Er wordt wel eens geklaagd, maar hoeveel redenen hebben wij niet om te zwijgen of beter nog onzen dank te stamelen, omdat wij hier zorgeloos den dag van morgen kunnen tegemoet zien, terwijl zij ginder geen oogenblik zeker zijn, of zij morgen nog een stukje brood hebben voor hunne schreiende kinderen. :: In onze communistische gemeente heeft zich ook al spoedig een kleine middenstand ontwikkeld, zoodat sommigen een gedeelte hunner woning hebben afgezonderd en ingericht tot winkel, waar alles, zoowel gemarineerde haring en spek als suikerbollen of crème à la glace te krijgen is. Coiffeurssalons zijn er legio! En allen maken goede zaakjes! Zoo wonen nu meer dan twee jaren ongeveer 6000 Belgen op de Udensche hei, zij wachten en hopen, en hunne kinderen groeien op te midden der dennen, zingend in blijde onbezorgdheid het lied der jeugd, nog niet begripd, dat zij eenmaal de dragers zullen zijn van het nieuwe leven, dat zij later Belgenland weer groot zullen maken, als nooit te voren.

H II — HET VILLAPARK

HET kind was gedoopt voor 't geboren was! De volksmond had, toen er nog slechts hier en daar een huisje in wording en er nog geen tuintje te zien was, dien naam gegeven aan hetgeen officieel „De Huizenbouw” zou heeten, maar door geen mensch in 't Vluchtoord anders als „Villapark” genoemd wordt. ::: En waarachtig 't was goedgevonden! Wanneer ge op een vroegen lentemorgen van den grooten steenweg Uden-Zeeland de witte, groen-gestreepte, zwart-gedekte huisjes daar voor u ziet liggen op 't uitgestrekte zandtapijt als de ontelbare blokjes eener reuzenbouwdoois en op feesten als Koningsverjaardag of Koninginnenaamdag honderde vlagjes van de puntgeveltjes u blijde welkom toewapperen, dan waant ge te blikken in een uitgestrekt park, waar menschen rustig wonen in de talrijke villatjes. ::: Of wanneer tegen het vallen van den zomeravond, als de daken staan te dampen en te puffen van de doorstane daghitte, ge van verre, van de Schaijksche hei, heenstaart in het rustigwazige van dit huizencomplex, dan meent ge u verplaatst in 't tooverland, waar geesten uit de sprookjeswereld hunne tenten hebben opgeslagen. ::: Boeren, die over den breeden straatweg 't vluchtoord voorbijtrekken, hoort ge wijzend op 't Villapark, elkaar toefluisteren: „Daar wonen de rijke Belgen”, en zoowel de Udensche als de Zeelandsche menschen kijken met verbazing naar die frissche kraakheldere woningen, die voorzeker wat sierlijkheid en reinheid betreft, voor de hunne geenszins hoeven onder te doen. ::: Waar vandaan en waarom dat villapark? ::: Een Deensch uitgever — zijn naam is mij onbekend — had door middel van inschrijvingen eene som van 325.000 gulden weten

Welwillend afgestaan door de firma
W. H. Reterink te Schiedam.

† ZEER EERW. PATER BERN. METS, MIN. CONV.;
hij was pastoor van het Vluchtoord Uden
van 15 Februari tot 10 September 1915.

bijeen te brengen en die in handen gesteld van de Nederlandsche Regeering, om ze te gebruiken voor den wederopbouw van België. Op initiatief van de „Centrale Commissie tot behartiging der belangen van naar Nederland uitgeweken vluchtelingen” wie de Nederlandsche Regeering dat geld ter hand had gesteld, werd besloten tot het bouwen van uiteenneembare woningen door de Belgen, voor de Belgen en onder leiding van Belgen. Op 1 Mei 1915 waren er in 't vluchtoord de noodige schrijnwerkers, meubelmakers, smeden en schilders samengetrommeld en konden zij aanstonds met het werk beginnen onder de volgende voorwaarden: 1. Eene wekelijksche vergoeding van 2 gld. waarvan de helft op een spaarboekje komt en den betrokkene wordt uitbetaald bij zijn vertrek uit Nederland. 2. Het eigendomsrecht van de werktuigen betrekking hebbende op zijn beroep. 3. De vrije beschikking gedurende den oorlog over eene gemeubelde, demontabele woning. : : : Evenals de andere vluchtelingen werden zij natuurlijk door het vluchtoord gevoed en gekleed. : : : Op heden wonen reeds meer dan honderd families in het Villapark. En treedt ge door het tuintje in de twee- of driekamerwoning binnen, ge zult u seffens thuis gevoelen. Vergeten zult ge, dat vader en moeder, die met hun kroost om de blankgeschuurde withouten tafel zitten, ballingen zijn. En vraagt ge hun of ze tevreden zijn, zij zullen wel een traan uit het oog wegpinken en staren op het beeld van hem, dat daar hangt aan den witgeverfden muur, het beeld van den Koning, het symbool van het Vaderland of u wijzen op het portret van vader, echtgenoot, broeder of zoon, die strijdt aan den IJser; maar dan komt weer aanstonds de lach der tevreden-

heid op de lippen, want zij voelen zich gelukkig hier in familie te kunnen leven, weer thuis te zijn. Zij zullen u vertellen hoe zij hier 's winters gezellig rond het brandende kacheltje kruipen, wanneer buiten de wind fluit en in zijn woede het dak van de muren dreigt los te scheuren, of hoe zij 's zomers wel eens zitten te bakken in hun houten kluiske, dat niet in staat is hen te beschutten tegen den fellen zonnegloed. En toch zij zijn de uitverkorenen, de bevoorrechten onder hunne lijdende broeders. Zij wonen alléén, zij eten te zamen met hunne kinderen, zij klappen als thuis, door niemand beluisterd of gehinderd, vrijuit hunne schoone vlaamsche moedertaal. Zij zijn de villabewoners, want links en rechts en voor en achter hun huis bloeien de bloemen, door hen zelf geplant en steken de grashalmpjes nijdig omhoog tusschen het zand, dat hen dreigt te verstikken. ::: Er zal een tijd komen, dat 't op de Udensche hei rustiger zal worden als ooit te voren, dat die uitgestrekte zandvlakte verlaten zal liggen en de eenzame wandelaar, wijzend op de plek, waar thans het vluchtoord staat, bij zich zelf zal zeggen: daar woonden eertijds gedurende den ontzettenden wereldoorlog duizende Belgen; dan zullen diezelfde huisjes daar ginder staan in 't Vaderland, op den grond, gedrenkt door 't bloed der dapperen of op plaatsen, waar het Duitsche geweld huizen en dorpen vernielde; dan zullen weer Belgen onder datzelfde dak wonen en spreken van den dag van weleer, zij zullen de milde gevers en stoere werkers gedenken, die voor toen en nu zoo liefderijk zorgden voor het lijdende volk der Belgen.

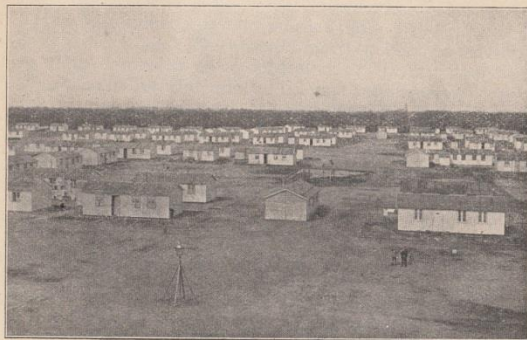

Foto Sandtmann

GEZICHT OP HET VILLAPARK

W III — ARBEID ADEL

AT doen de menschen toch den ganschen dag in zoo'n vluchtoord? Zij weten voorzeker met hun tijd geen raad? En wat erger is de gevolgen voor nu en voor later van zoo'n leventje in dat luilekkerland! Dat zijn vragen, die telkens gesteld worden door belangstellenden (?) die nooit 't Vluchtoord bezocht hebben en van uit de verte oordeelen en veroordeelen. ::: Ja, wat doen de menschen in het Vluchtoord? Gij gaat van mij geen droge opsomming vorderen van de verschillende ambachten, die sinds jaar en dag hier uitgeoefend worden of van de nieuwe stielen, die de tijdsomstandigheden plots deden vrijzjen? Toch wil ik u een beetje op streek helpen en u twee refreintjes aanhalen van een liedje van een onzer Vluchtoord-dichters (?) — want die zijn er ook al — gedicht op de bekende tipperarywijze:

De timmerlieden mcet men eerbieden,
Ze bouwen huizen schoon en wel.
g' Hebt mandenmakers, papierkesrapers,
Dat gaat hier alles rap en wel.
g' Hebt mattenvlechters en hemdenstiksters,
En ook de borstelmakerij.
De keukenmannen en de tafeldienststers,
Na 't avondeten zijn ze allen vrij!

En verder:

De banenleggers en gemakkenvegers,
De visch en duivenmelkerij,
Gazetverkoopers en hazenstroopers,
En de coiffeurs geteld er bij,
De douchendragers en meisjesplagers.
Zoo verlegt er elk zijn tijd;

Ik zou vergeten, er zijn nog brievendragers,
Die brengen nieuws,
Wat elk verblijdt.

Nu hebt ge al een heel klein ideetje van wat er alzo dag in dag uit gedaan wordt, maar ge weet nog lang niet alles. De tipperaryrefreintjes zouden te lang en te talrijk worden, moesten ze alle beroepen bevatten en wie weet zou onze dichter-rijmelaar er wel in slagen schoenmakers, kleermakers, smeden, heideontginners, blikslagers, pompiers, kantoorklerken, enz. enz. op de maat te doen huppelen? ::: Genoeg, gij zijt overtuigd. Er wordt gewerkt. Om in 't zweet zijns aanschijns zijn brood te verdienen? Dat kan wel eens gebeuren op een heeten Junidag en . . . hun broodje krijgen de menschen ook onverdiend, want niemand wordt gedwongen te werken. ::: Toch ben ik blij te kunnen zeggen, dat de menschen in 't Vluchtoord werken, niet enkel om de verveling te dooden, maar ook omdat zij dit gevoelen als een plicht, tegenover hen zelf en hunne kinderen en tegenover de gemeenschap, waarvan zij deel uitmaken. Op 31 December 1915 waren op 5500 inwoners 2065 aan 't werk, dit is, gerekend de meer dan 2000 kinderen, de ouden van dagen, de zieken en de moeders, die bij de kinderen noodig zijn, ongeveer het totaal der bevolking. ::: Bij de tewerkstelling wordt natuurlijk op de eerste plaats rekening gehouden met de behoeften van het Vluchtoord. Waar er gegeten wordt, moet er gekookt worden, dus zijn er koks noodig; er moet genaaid, gebreid, gelapt, versteld worden, dus moeten er naaisters, breisters, kleermakers zijn. Er moet gesjouwd, getimmerd, gesmeed, en in geval van brand gebluscht worden, dus moeten er sjouwers, timmerlui, smeden en

brandweermannen zijn. Het werk der vluchtelingen komt dus rechtstreeks ten goede aan de gemeenschap; slechts heel weinig, voornamelijk hetgeen in de ateliers der *Society of Friends* vervaardigd wordt, als borstels, matten, wordt buiten het Vluchtoord verhandeld. De Nederlandsche handel heeft dus geen concurrentie te vreezen! ::: Er zijn ook wel eens dagen geweest, al zijn 't maar enkele, dat sommige mannen de armen kruisten en 't werk neerlegden; dat er gestaakt werd. Waarom? Om den achturen werkdag? Neen, want ze werken maar 6 uur. Om het hongerloon? Voorzeker niet, want zij, hunne vrouwen en kinderen worden door het vluchtoord gevoed. Ik kan 't niet anders verklaren als uit ontevredenheid met de bestaande toestanden, uit 't verlangen naar de nu eerst begrepen welstand van weleer. Ja, ook de sterke man buigt in deze droeve dagen wel eens het hoofd onder den last van tegenspoed en rampen; ook zijn gemoed komt in opstand tegen het onverdraaglijk lang duren der scheiding van huis en geliefden. Doch dan was een enkel opwekkend woord voldoende en de hangende hoofden gingen omhoog, de handen aan 't werk, want de dag der vergelding is nakend. ::: Arbeid adelt, daar zijn onze Vlaamsche werklui innig van overtuigd en daarom klinkt ook hier dagelijks, evenals in 't eigen land de vroolijke hamerslag van den smid en 't doffe geklop van den schoenlapper. Ook hier zit de kleermaker, de beenen gekruist op zijn tafel, gebogen over zijn werk, de mandenmaker vlecht zijn manden, de naaimachines snorren en de klosjes dansen over het kankussen. En buiten werkt de boer op de pas ontgonnen hei, zaait of plant en bidt, opdat God geve, dat hij weer spoedig op eigen Vlaamschen bodem moge staan en daar een rijken oogst binnenhalen.

IV — DE PUNT

DE eenheid van het muntstelsel van het Udenschc Vluchtoord is de *Punt*, een kartonnetje zacht rood van kleur metend ± 23 mM. in 't vierkant bij een dikte van 1 mM.; in een scherp gesneden zwarte letter staat bovenaan „Vluchtoord Uden”, daaronder een vette I en kruiselings over het geheel de duidelijk leesbare handteekening van den Burgemeester van het vluchtoord. ::: De Punt heeft eene terreinwaarde van twee hollandsche centen en is alleen gangbaar in de belgische gemeente Uden. ::: Het heele muntstelsel omvat elf verschillende munten, allen geslagen in het zelfde metaal, maar verschillend van kleur en op uitzondering van $1/2$, $1/4$ en 100 punten allen vierkant in de bovengenoemde afmetingen. De vluchtelingen kunnen dus moeilijk hun dubbeltjes laten rollen en dat is in dezen tijd ook maar uitstekend. Bankbriefjes van 500, 1000 of 10,000 punten bestaan er niet, want er is geen Vluchtoord-Udenschc Bank, die de waarde in kartonnen geld aan toonder zou kunnen uitbetalen. De hoogste troef, die men kan uitspelen, is de ronde, wit en eventjes blauw doormarmerde punt van 100 met eene waarde van twee hollandsche gulden. Van klinkende munt is dus geen sprake, en slaat de brand in de houten brandkast op het Puntenkantoor, dan kan voor slechts de kartonwaarde verbranden en het onheil is al niet groot. ::: Valsche punters evenals valsche munters hebben er ook al bestaan, doch de politie was hen spoedig op de hielen en bovendien de typische vluchtoordpuntjes namaken is nog zoo gemakkelijk niet. ::: Onze Belgen werken dus voor punten, voor kartonnetjes! Ja, dat heeft in den beginne nogal wat om 't lijf gehad, om hun in 't brein

te stampen, dat dit precies hetzelfde is als voor geld. Ik zeg precies hetzelfde, maar dat is toch niet heelemaal waar. Voor punten kan men in de puntenwinkel, — zoo noemt men de bazar van het vluchtoord, — veel krijgen doch niet alles, geen bier, geen Hasselt, noch van het stoopke of iets dergelijks, maar wel nuttige zaken, als kleeren, schoenen, huishoudelijke benoodigdheden, alsook vleesch, kaas, worst, eieren, sigaren, tabak, enz. ::: De tegenzin voor het kartonnenstelsel werd, naarmate er meer en beters in den winkel te krijgen was, minder en tegenwoordig werkt alleman — men hoort nog wel een enkelen brommen — voor punten. Hoe kon 't anders! De enkele spaarcentjes, uit België meegebracht, raakten spoedig op of werden door moeder op zij gelegd voor bange dagen, die nog komen kunnen. En toch, vader of zoon had wel eens een nieuwen jas of broek noodig, of de dochter een nieuwmodisch blouse en de kleine — de grooten toch ook — lustten wel eens een stukje vleesch of kaas bij den boterham en dan moesten er punten zijn. Gaat vader zich 's Zondags laten scheren, of schrijft hij een briefkaart naar de familie in België of elders, dan koopt hij een scheerkaartje of postzegel voor punten. Wil moeder een reisje maken naar Uden en haar beenen kunnen haar niet meer dragen, zij neemt het puntenkarretje, of heeft ze op 't einde der week punten over, ze spaart op de Rijkspostspaarbank met punten, om zodra ze Nederland verlaat, er klinkende guldens voor in de plaats te krijgen. ::: Was er bier of sterke drank in plaats van melk, koffie of chocolade in de cantine verkrijgbaar geweest, er had zich misschien nooit een stem tegen het puntenstelsel verheven. Maar de gevolgen?

Daar spreekt hij niet over, die, om zijn droge keel voldoening te schenken, zijn punten verkoopt tegen buiten het vluchtoord gangbare munt. Want er is puntenhandel, en de puntenmarkt daalt en stijgt, naarmate vraag en aanbod, en dat houdt wederom verband met de gebruikswaarde van de in den puntenwinkel aanwezige artikelen. :: Het puntenstelsel heeft het groote voordeel, dat de in loon uitbetaalde som in de gemeenschap blijft. Jaarlijks worden er ruim zes millioen punten aan werkloos uitbetaald, dit is voor een waarde van 120.000 gulden. Dat geld kan dus alleen in 't vluchtoord zelf verhandeld worden en wel tegen voor-de-menschen nuttige zaken, welke hun aan inkoopprijs verkocht worden. :: Het puntenstelsel is derhalve ook voordelig voor de vluchtelingen zelf, maar een knappe kerel die hun dat aan 't verstand kan brengen, hij zal eeuwig hetzelfde antwoord krijgen: „Wij verdienen toch maar punten!”

D V — WAT KOST DE OORLOG?

DE oorlog eischt offers, ook van de menschen in 't Vluchtoord. Midden Februari 1915 deden de eerste vluchtelingen hun intrede in 't Vluchtoord, maar hoevele hadden reeds in September, October den lijdensweg begonnen? Overal hadden zij, door de omstandigheden gedwongen, rondgezworven, nergens rust gevonden. Veel ellende hadden zij doorstaan, doch alleen zielekracht en zenuwsterkte hadden dit alles lijdelijk doen overwinnen. Eindelijk waren zij in 't Vluchtoord aangeland, waar zij nu, zonder vrees voor den dag van morgen, in stilte hun terugkeer naar het lieve Vaderland konden verbeiden. En nu kwam de oorlog zijn deel eischen en hij wreekte zich voornamelijk op de schuldelooze kleinen, die door vermoeienis, door gebrek aan verzorging, door ellende verzwakt, nu in hun lichaam de gevolgen ondervonden van het doorstane leed. In 10 maanden tijds, van Maart tot en met December stierven er, op een gemiddeld aantal inwoners van 5000, 133 beneden de 7 jaar, waarvan niet minder dan 90 aan de mazelen. Men was echter dien tijd niet werkeloos gebleven. Van den eersten dag af werd door den Hollandschen geneesheer en zijn beide Belgische collega's, Dr. Peeters uit Mechelen en Dr. Lambrechts uit Buggenhout, den strijd aangeboden tegen dien meedoogenloozen kindermoordenaar. Afzonderlijke barakken werden voor de kleine lijders ingericht, waar zij in eene voor de geneezing meer bevorderlijke omgeving kwamen en bovendien met buitengewone zorg omringd werden. En de strijd werd schitterend gewonnen, de cijfers zijn er om het te bewijzen. Van 1 Jan. 1916 tot 1 Jan. 1917, dus in 12 maanden tijds stierven er op 5500 tot 6000 inwoners 72 kinderen beneden de 7 jaar,

percentsgewijze genomen minder dan de helft van het voorafgaande jaar. ::: Thans zijn de geboorte- en sterftecijfers in 't Vluchtoord rooskleurig in vergelijking met die der oorlogvoerende landen en maar weinig slechter dan die der neutrale staten. Een paar cijfers uit een voor mij liggende statistiek zullen u dit duidelijk maken. ::: In eene week (van 18 tot 24 Maart 1916) waren volgens officiële gegevens de cijfers van geboorte en sterfte per tienduizend inwoners, waarbij de gesneuvelde mannen in deze steden *niet* zijn meegerekend, als volgt:

	Geboorte	Sterfte
Berlijn	126	173
Hamburg	94	220
München	139	152
Keulen	157	201
Leipzig	99	166
Dresden	112	215
Dusseldorf	150	140
Magdenburg	136	263

Dus overal een doorlopend verlies van menschenlevens, enkel in Dusseldorf een kleine aanwinst, maar daartegenover in Hamburg een ontzettende achteruitgang.

	Geboorte	Sterfte
Londen	201	175
Glasgow	222	163
Birmingham	221	164
Liverpool	224	203
Manchester	174	182
Sheffield	214	165
Dublin	259	263
Belfort	243	207

In de Engelsche steden is dus de toestand iets gunstiger. Hier daalt het sterftecijfer bijna geregeld beneden het geboortecijfer, al is het dan ook niet veel. Doch vergeleken bij die der neutrale landen zijn ook bovenstaande cijfers bedroevend.

	Geboorte	Sterfte
Amsterdam	235	157
Rotterdam	271	180
's-Gravenhage	223	161
Kopenhagen	276	194
Christiania	200	162
Stockholm	174	153

Maar 't afschuwelijkst doet zich de vernietiging gevoelen in ons eigen vertrap en uitgemergeld Vaderland. Ik ken maar de cijfers van twee onzer grootste steden, maar ze doen me huiveren, want wie weet hoe is de toestand in de andere steden! ::: In Luik werden in de week van 25 tot 31 Maart op 10.000 zielen 63 kinderen geboren en stierven er 275. In Februari 1917 werden in Brussel 503 geboorten geboekt en 1602 sterfgevallen. In de eerste week van April in dezelfde stad 141 geboorten en 274 sterfgevallen. ::: En van de weggevoerden naar Duitschland stierven er alleen te Soltau gemiddeld 3 tot 4 *per dag*. ::: Meent de vijand misschien ons volk zoo den doodsteek te geven? ::: Nu de stoomwals der vernietiging steden en dorpen heeft platgerold, nu de laatste cent uit de beurzen geklopt is en al wat nog sterk of krachtig is, naar Duitschland wordt weggevoerd, nu wordt den overblijvenden nog het bloed uit de aderen gezogen! ::: Maar ons volk zal niet vergaan! Dat weten wij, dat zweren

wij! En wij worden er reeds in bevestigd door het jonge opbloeiende geslacht in ons vluchtoord. In het jaar 1915-1916 — het ongeluksjaar dus — bedroeg het aantal sterfgevallen 160, dat der geboorten 170. En in 1916-1917 daalde het sterftcijfer tot 101 en steeg het geboortecijfer tot 223. ::: Neen, ons volk herleeft, een nieuw geslacht bloeit op, en de hof die vernield scheen, staat weer vol jeugdige, frissche plantjes, die welig omhoog schieten, gekoesterd in de zon van het vrije Nederland. ::: Op het oogenblik telt het vluchtoord 1587 jongens en 1516 meisjes beneden de 18 jaar. Dat is het jonge leven, dat na den oorlog de adem van vernieuwing over 't uitgestorven land zal doen gaan, dat mee zal helpen België uit zijn puinen omhoog te heffen tot het bloeiende, groeiende land van weleer.

K VI — ONDERWIJS

KAN men spreken van de goede zijde van een vluchtoord? ::: Ik zou zeggen ja, en dan is die goede zijde beslist het onderwijs der kinderen. ::: Wij hebben hier de echte volkskinderen uit alle streken van het Vlaamsche land, zoowel uit Oost- als uit West-Vlaanderen, uit Antwerpen, Brabant en Limburg. Beluistert hen slechts, wanneer zij in hun vriendengesprekjes ratelen en aan hun brabbeltaaltje herkent gij aanstonds den Antwerpenaar van den Turnhouter, den Limburger van den jongen uit het land van den IJser. Die kinderen uit alle hoekjes van het land zijn hier samengestroomd op de Udense heide, meer dan twee duizend! Zij bevinden zich plotseling in eene andere omgeving, zij zijn onthuisd, zij zullen nochtans, ondanks hun verblijf in den vreemde, niet ontvaderlandschen, zij zullen ook niet ontvlaamschen. ::: 't Is waar, ons vlaamsche volk stond op de helling en zou voorzeker in den afgrond verdwijnen, ware er niet eene kracht, die het gestaag omhoog duwde naar den top van den berg, vanwaar het z'n heerlijke toekomst kan te gemoet zien. Ons volk begon te ontworden, te ontvlaamschen, en er zijn er toch zoo weinigen, die zich daarom bekommeren als zij maar voor hen zelf en voor hun kroost het dagelijksch brood verdienen! ::: Hier in 't vluchtoord is die kracht, het onderwijs. Hier wordt in de kinderharten den grondslag gelegd van hetgeen door de eeuwen heen de machtspreuk van ons volk geweest is: »Alles voor Vlaanderen, Vlaanderen voor Christus». Hier worden gevormd ware Vlamingen, maar tevens trouwe zonen en dochters van het ééne België. ::: Mijn Vlaanderen spreekt zijn eigen taal. Dat mag gezegd worden

hier in het vreemde, gastvrije land! Immers hier klinkt onze taal in de scholen van den morgen tot den middag en van den middag tot den avond. Of zij bidden of zingen, of zij rekenen of lezen om 't even, 't is alles in de eigen landstaal. Hier denken meer dan 1600 hoofdjes in hun eigen Vlaamsche taal, hier wordt uw oor dag aan dag, uur aan uur gestreeld door het wondere lied der zoete moedertaal. : : Ik ga eventjes met u een klas binnen, maar laat een Hollander, die onze scholen meermalen kwam bezoeken, u vertellen, hoe het er uit ziet. : : » Meermalen mocht ik de klassen bezoeken. Nu, ik heb geen school gehad in zoo gezellige lokalen, met kleurige platen aan de wanden en bloemen in de vensters. Ik heb zoo mooi niet hooren zingen van mijn volk en mijn land. Ik heb niet zoo beschaafd leeren antwoorden en in zoovele en zoo schoone zaken les ontvangen. Ik heb niet zoo ordelijk leeren binnenkomen in de klas, zitten en uitgaan. Natuurlijk spreek ik geen oordeel uit over het Belgische onderwijs en het Hollandsche. Dat zou voorbarend en onverantwoord wezen. Daarvoor ken ik veel te weinig van de toestanden. Ik zeg alleen: Ik heb zoo goede lagere scholen niet gehad. Ik ben in de school niet zoo opgevoed voor het leven, als de kinderen van het Udensche vluchtoord. « : : En zoo is het in al de 30 klassen van het lager onderwijs, zoo is het in de bewaarscholen en Froebelschool, waar ook nog meer dan 500 kleine jongens en meisjes met blozende gezichtjes u tegenlachen. : : In al deze klassen bijna staan Belgische onderwijskrachten. Zusters, die op haar borst de goudblinkende medaille dragen, teken der orde van het Arme Kind Jezus, en die het goud harer harten laten stralen over de arme kleinen, aan haar toevertrouwd. Onderwijzers en onderwijzeressen, op één na

allen Vlamingen, komend uit verschillende plaatsen van het Vlaamsche land. : : En zij allen, zij spreken hunne leerlingen van de liefde tot God, tot het Vaderland, het Vorstenhuis. Zij vertellen hun van dat huisje, daar ginder, waar zij geboren werden, en dat zij daarom zoo innig liefhebben. Zij vertellen hun van moeders schoot en het liedje, dat zij zong; van vaders knie en de vertellingen, waar zij zoo gretig naar luisterden. : : De vaderlandsche feesten van weleer worden niet enkel in hunne verbeelding teruggeroepen, maar bovendien gevierd met al den jubel en blijheid der kinderziel. In plechtige stoeten en optochten trekken zij dan zingend en juichend, op Koningsverjaardag of Koninginnenaamdag, met hunne meesters en meesteressen door de straten van het Vluchtoord; of gaan ingetogen, biddend mee als eerewacht van Jezus, als Hij in triomftocht rondtrekt door het Vluchtoord. : : Zoo worden onze kinderen groot gebracht tot zij de lagere school voleindigd of hun veertiende jaar bereikt hebben. Dan gaan jongens naar de vakschool en de beste onder hen, die alle klassen doorloopen hebben, naar het Athenaeum te Amersfoort, om hunne studies voort te zetten. De meisjes worden verder in de Naai- en Knipschool voor hun vak bekwaamd. Hier rijpt dus het jonge volk van België in eerbied tot God, in liefde voor zijn land, in trouw aan den Koning. Op hen hopen wij, zal ook Vlaanderen eenmaal fier zijn, want naast de liefde voor het ééne Vaderland, worden in hun hart en ziel geprent de woorden van Ledeganck:

Blijf trouw aan uw verleden;
Blijf steeds uw vlaamschen oorsprong waard;
Wees vlaamsch van hert en vlaamsch van aard,
Wees vlaamsch in uwe spraak en vlaamsch in uwe zeden.

VII — DE KERK

ALS monumenten van het geloof, van den kunstzin en den rijkdom der volkeren staan daar over heel de wereld de kerken. Zij dragen den stempel van het tijdperk, waarin zij ontstonden, zij waren de roemrijke getuigen van de glorie en den welstand der menschen, die toen in haar schaduw leefden. ::: Zoo ook het kerkje uit het vluchtoord. Het draagt eveneens den stempel van den tijd, waarin het ontstond, den oorlogstijd. Plotseling, als bij tooverslag, is het uit den grond gerezen, evenals de woningen van hen, voor wie het gebouwd is. En in zijne schamele eenvoudigheid wijst het op de armoede van hen, die hier dagelijks troost en opbeuring komen vinden. Stijl moet ge er niet in zoeken, of zoo ge van stijl wilt spreken, dan noemt het „Barakstijl” d.i. in overeenstemming met den bouw en den stijl der barakken van het omringende dorp. ::: De vorm der kerk is langwerpigh-rechthoekig, ook de hoeken aan de altaarszijde zijn niet afgerond, dus geen absis of koor. Het lijkt, op 't eerste gezicht, een reuzen-sigarenkist, doch met schuinhellend deksel, dat bij het begin der middenbeuk een meter recht omhoog gaat, om dan weer langzaam hellend te eindigen. Dat het eene kerk is, ziet ge aan het torentje met kerkklok, die de gemeente zoowel ter kerk als ter tafel klept, en aan het wit-houten kruis, maar zonder haan, in soberen eenvoud vormend de bekroning van het geheel. ::: Treedt ge de kerk binnen, dan wordt ge op het eerste oogenblik overweldigd door het groote aantal schraagbalken, kruishouten en stutten en dan weer staat ge wezenloos te turen op de effen geelhouten zijmuren, met enkel als versiering eene rechthoekige opening, de vensters. :::

En toch ge voelt er u spoedig thuis in 't kerkje van 't Vluchtoord. Ik kan er beter bidden dan onder den kouden koepel der Udensche hoofdkerk. Ge voelt hier, dat het in eigen land, in eigen dorp, in eigen huis oorlog is. Ge voelt u hier verlicht, gesterkt, want alles rondom spreekt tot u, roept u toe: „Wij zijn hier maar voor tijd en wjl”; daarom hoofd omhoog en moed in 't hart, 't oog gericht op 't kunstig (door een vluchteling) vervaardigd altaar, waar boven troont het H. Hart; en dan is het alsof rondom u fluistert, hetgeen daar straks door de ruimte weerschalde:

Wij smeeken: God van vrede,
Sta ons genadig bij;
In dezen nood, hoor onze bede:
O heilig Hart, maak België vrij!

Ja, de Belgen worden dikwijls door buitenstaanders verkeerd beoordeeld. Men oordeelt of liever men veroordeelt hen naar hun lossere, lichtzinnige houding of omgang; of men beoordeelt het geheel naar het gedrag van een enkelen. Doch komt gerust in ons kerkje kijken 's Zondags onder de Hoogmis of 's morgens in de vroegmis en ziet dan hoeveel er ter H. Tafel naderen! Meer dan 4000 communiën worden er maandelijks uitgereikt en de 1500 zitplaatsen zijn in de Zondagmis, steeds bezet. Komt zien in de kindermis, als die duizende schoolkinderen gezamenlijk aanheffen:

Wij gelooven en belijden
Dat Hij, als aan 't kruis, hier beiden
Offeraar en offer is.

en ge zult moeten bekennen, dat ons Vlaamsche volk een Christen volk is en getrouw is en blijft aan het geloof

der vaderen. ::: Aan de kerk verbonden is de pastorie, eveneens een houten gebouwtje met kamertjes voor de geestelijkheid. „Alles is er doodeenvoudig, zei de te vroeg ontslapen Pastoor Mets, de Serafijnsche Franciscus zou er niet tegen toornen, neen hij, de hartstochtelijke minnaar der armoede, zou 't voor zijne zonen een passend verblijf hebben gevonden". ::: Ook het nonnenconventje vormt met pastorie en kerk één geheel. Daar wonen in hare celletjes de onderwijzusters, de Zusters van het Arme Kind Jezus, in den schaduw van haar goddelijken minnaar. ::: Menigmaal heeft het klokje van onzen toren geklept, als er een der onzen ten grave gedragen werd, menigmaal heeft het jubelend de menigte samengeroepen op feest- en heiligendagen, moge het spoedig vrede, vrede kleppen voor allen hier in het Vluchtoord, voor geheel ons dierbaar Belgenland!

Foto Verhees

HET ONDERWIJZEND PERSONEEL

V VIII — LICHAMELIJK VOEDSEL

ENTRE affamé n'a point d'oreilles ! Dat wil in het Vlaamsch eenvoudig zeggen : wilt ge met de menschen iets kunnen aanvangen, zorg dan dat hun buikje gevuld is ! Welnu, dat is nog zoo'n gemakkelijk werkje niet, vooral niet in dezen tijd van broodkaarten en bonboekjes ! Want ge kunt hier niet, als in het sprookje, met den tooverstaf op tafel slaan en zeggen tafeltje dek je ! Wat meer is, zelfs met het geld in de hand kunt ge niet koopen, wat ge gaarne zoudt hebben ! :: Dat begrijpt beter dan iedere Vluchtoordbewoner, elke huismoeder, die dagelijks zit te tobben en te slaven, om de meest noodzakelijke levensmiddelen bij elkaar te krijgen, om voor man en kind een dragelijk maal te kunnen opdienen. :: Dat begrijpen vooral ook onze broeders aan gene zijde van den electrischen draad, die daar in een kooi opgesloten, hongerig wachten op de graantjes, die hun uit Nederland of Amerika worden toegeworpen. :: Klagers, menschen, die ontevreden zijn, zijn er overal en altijd en natuurlijk ook in het Vluchtoord, maar menschen, die werkelijk reden hebben, om te klagen, zijn zoo talrijk niet, en zeker niet in het Vluchtoord. :: Wanneer 's morgens om half acht het kerkklokje klept, dan stroomen de menschen naar de eetzaal, groote hallen van 50 M. lengte op 14 M. breedte, waar in ieder duizend menschen aan de groote houten tafels op banken zitten kunnen. Daar was het vroeger koffie en brood, zooveel men lustte, thans brengt ieder zooveel gram brood mee als zijn kaart aanwijst. 's Middags verandert het menu naar den tijd van het jaar en in de laatste maanden, naar hetgeen er van het distributiebureau te krijgen is. Nu eens

erwtensoepp, dan boonensoepp, aardappelen met spek en groenten, aardappelen met schapenvleesch, enz. 's Avonds als het geen brood is, dan geeft de pot rijstepad, gortepad, karnemelkpad of ander pad. :: Met enkele cijfers wil ik u duidelijk maken, wat er al zoo in een Vluchtoord noodig is. Ik neem een willekeurige maand, December 1915, toen waren er ongeveer 5000 menschen in het Vluchtoord en er werden verbruikt 1792 hectoliter aardappelen, 7404 kg. vleesch, 18313 kg. groenten, 87500 kg. brood, 5913 kg. boter. Ik noem hier maar eenige der voornaamste artikelen, want alle kleinigheden opsommen, zou mij te ver voeren. :: De kosten der voeding bedroegen in het eerste jaar f 425.130.81 en van 1 Januari 1916 tot 1 Januari 1917: f 657.936.74, zijnde ongeveer 35 cent per dag en per persoon. :: Kinderen beneden 4 jaar en zieken krijgen iederen middag een bord pad, andere menschen, op bewijs van den geneesheer, dagelijks melk en witte brood. Zoo worden er ongeveer 1100 L. melk en 200 kg. witte brood per dag verstrekt. Ernstige zieken krijgen lichte kost, en iedereen kan voor de door hem verdiende punten in den winkel van het Vluchtoord, boter, eieren, vleesch, kaas voor bij de boterham koopen. :: Ik mocht dus wel zeggen, dat de menschen in het Vluchtoord geen reden tot klagen hebben. Dat zij anders maar eens vragen aan de arme stumperds, die dikwijls met levensgevaar over de grens komen, wat er in België tegen hoogen prijs te koopen is. Of laten zij slechts luisteren naar de woorden van Kardinaal Mercier in zijn brief „Rechtvaardigheid en Liefde” waar hij zegt: »De arbeider lijdt honger, de arme kinderen kwijnen«. :: De heer M. Vintgens, uit Antwerpen in Nederland teruggekeerd, deelde

aan „De Grondwet” het volgende over den toestand aldaar mede: »Dat het voor de Antwerpsche bevolking nijpend wordt en de honger bij velen voor de deur staat, kan men begrijpen, als men de volgende prijzen nagaat. Voor algemeene ondersteuning krijgt een ieder 9 brooden per week voor 4 personen, voor de rest moet ieder maar voor zichzelf zorgen. Hoe dat gaat, kan men wel begrijpen, als men weet, dat spek kost fr. 19, aardappelen fr. 2.50, witte en bruine boonen fr. 12, bloem fr. 15, rijst fr. 18, chocolade fr. 36, thee fr. 40, koffie fr. 32, groene zeep fr. 16, alles per K.G. Een stukje kwatta kost fr. 1.25, een stukje zeep fr. 3.75, een zak suiker fr. 600-800, een paar schoenen fr. 65-100. :: Men begrijpt, dat bij zulke prijzen schraalhans keukemeester is.” :: Ook Dr. Van Caneghem, na de prijzen der eetwaren in Brugge te hebben opgenoemd, komt tot deze conclusie: „Verscheidene factoren — onder dewelke waarschijnlijk de ontoereikendheid onzer verwarming tijdens den laatsten winter — maar zeker in de eerste plaats, de ontoereikendheid van ons voedingsrantsoen, zijn bezig rondom ons een ware besmetting van tuberculose te ontwikkelen, die op het punt is onze bevolking weg te maaien en ze physisch te ondermijnen voor een zeker aantal geslachten.” :: Ons Belgisch volk lijdt! Er zijn er voorzeker ook hier in het Vluchtoord, die kunnen vertellen van de dagen van overvloed van weleer, toen zij gelukkig in eigen huis met vrouw en kinderen aan tafel zaten en met het verdiende loon ruimschoots in hun onderhoud konden voorzien en spijzen opdisschen naar hun gading. Maar denken wij toch ook aan onze broeders in België, die verstoken van het meest noodzakelijke, langzaam maar zeker wegwijnen; aan hen vooral, die weggevoerd naar het

land van den vijand, door ondervoeding zoozeer verzwakken, dat zij, voor hun leven geknakt, naar het Vaderland moeten worden teruggevoerd. : : Welke Belg kan zich in dezen tijd nog gelukkig noemen? Alleen hij, die zijn lot vergelijkt met dat der geknechten en verdrukten, hij is gelukkig. En zoo dus alle bewoners van het Vluchtoord Uden.

VIX — GEESTELIJK VOEDSEL

VOLKSONTWIKKELING is eene dringende noodwendigheid. Volksontwikkeling is het brandpunt, waarop al onze pogingen tot opwekking van ons volksleven moeten samenkomen en van waar alle uitstralingen van nieuwe volkskracht uitgaan. Zoo schreef Dr. Frans van Cauwelaert in het eerste nummer van „Ons Volk”. Van deze waarheid waren ook wij doordrongen. Er diende dus alles in 't werk gesteld te worden, om het volk dat door de ellende van den oorlog meer dan ooit ter neer gedrukt was, weder op te beuren. Ons volk zou bovendien den achterstand in ontwikkeling, gevolg van het treurig stelsel van het tweetalig onderwijs, voor zooveel mogelijk kunnen inhalen. Hier was tijd en gelegenheid in overvloed. Er moest hier immers door den dag noch geslaafd noch gebeuld worden, zoodat het afgematte lichaam 's avonds niet meer bij machte was den geest wakker te houden. Neen, hier was werken eene verpoozing, een tegengift tegen de verveling, en dan nog maar gedurende een zestal uren daags! De lange avonden waren ter ieders beschikking, die tijd kon nuttig besteed worden! : : Avondlessen werden ingericht, voor mannen voor vrouwen. Avondlessen, waar op de eerste plaats de eigen moedertaal werd onderwezen, waar men leerde rekenen en teekenen, waar men ook zijne gedachten in de tweede landstaal leerde uitzeggen. Huishoudkunde voor de vrouwen, wie zou durven beweren, dat dit niet broodnoodig is voor onze toekomstige Vlaamsche huismoeders! En dan lezen en schrijven, ja waarachtig lezen en schrijven, want op 3000 menschen boven 14 jaar telde ik er in de maand April 1916, 380 mannen en vrouwen, die geen a voor een b kenden! : : En toch,

ik moet 't zeggen, het aantal deelnemers en deelnemsters was en bleef poovartjes klein ! Nauwelijks een 150 mannen en 100 vrouwen kwamen min of meer geregeld 's avonds op de schoolbanken zitten. ::: Er loopen nog zooveel menschen in het vluchtoord, die meenen dat, evenals hun armen en beenen vanzelf groeien, ook hun verstand vanzelf toeneemt. Zij vergeten echter, dat zij hunne ledematen van den morgen tot den avond oefenen, maar dat zij zich niet de minste moeite getroosten, om maar een vonkje vuur te slaan uit den vuursteen, die daar onaangeroerd blijft liggen in het kastje van hun brein. Zij kennen het genot niet van het heldere zonnelicht, zij voelen niet in hun binnenste dien drang naar kennis, zij hebben nooit de blijheid ingedronken van het gelukkig weten. Zij tasten als een blinde in het donker om zich heen en hebben de kracht niet, ja voelen het verlangen niet, om dat donkere gordijn voor hun oogen weg te schuiven. En toch wil ons volk ook maar iets worden, dan dient er gewerkt en gezwoegd te worden niet enkel met gespierden arm, maar vooral ook met de krachten van den geest. Want boven de machine staat het verstand als opperste leider. ::: Van den anderen kant klopt mijn hart van vreugd, wanneer telkens, gedurende de wintermaanden, bij iedere voor-
dracht door *Volksontwikkeling* gegeven, de groote zaal van het Vluchtoord tot in de hoeken volstaat met mannen en vrouwen, die komen luisteren naar eigen landgenooten, die hun in de eigen taal komen spreken van hun land, van hun volk, van hun lijden, maar ook van hun plichten. Vlamingen hooren gaarne vertellen van hun groot verleden. Zij voelen zich gaarne de zonen van hen, die voor heel Vlaanderen, voor heel de wereld, in kerken,

stadhuizen of op het doek, hun kennen en kunnen ver-
eeuwigden. Zij droomen gaarne van de tijden van weleer, van de gilden, van den volksleider Artevelde ; in een woord, zij voelen dat datzelfde bloed nog door hun aderen stroomt en dat ook zij tot daden geroepen zijn. Maar dan vallen ook als harde slagen op hun trommelmvies, de bijtende woorden dat zij verachten en ontworden, dat zij niet eens de schaduwen zijn van hunne voorvaders. ::: En toch zij weten en begrijpen dit, maar 't kost moeite, om te breken met den ouden sleur en er is wilskracht voor noodig, om het hoofd tusschen de handen te nemen en het verstand tot werken te dwingen. Maar wij vertrouwen en hopen, er zullen toch wel zaadjes in goedeaarde vallen en binnenkort ontkiemen. ::: De menschen hebben dus in het Vluchtoord de gelegenheid hun verstand te scherpen, hun geest te ontwikkelen, hun inzicht in het zijn en gebeuren der dingen te doen rijpen. Zij zijn in het bezit van een flinke bibliotheek met meer dan 1500 Vlaamsche en Fransche boeken, zij vinden dagelijks op de tafels der leeszaal kranten en tijdschriften. ::: Er is meer. Er wordt ook in hunne harten liefde aangekweekt voor de kunst. Ons volk moet zijne eigene schoonheid leeren kennen en be-
minnen, het moet leeren voelen voor echte ware volkskunst, die voor hen vooral doorstraalt in het Vlaamsche lied. ::: Evenals 't Poverken — aldus het motto van het zangboekje van het Vluchtoord — zingt zoowel van armoe als van weelde, zoo zingen ook onze menschen in deze ballingstijden liederen van vreugde en lijden, van troost en opbeuring, van vaderlandschen moed en fierheid. Eerst herhalen duizenden en zingen het na, zooals het hun in de vergaderingen wordt voorgezongen, dan hoort ge het

zachtjes fluisteren in de woonbarakken of neuriën aan de werktafels in de ateliers en ten slotte schuifelen de schooljongens het wijsje in koor of doen het liedje uit volle keel schallen over pleinen en straten. En wanneer onze kinderen, onze jongens en meisjes, bij gelegenheid van Konings- of Koninginneverjaardag, met Kerstmis of anders de keur hunner liederen ten beste geven, dan leest ge op het gezicht der talrijke aanwezigen, hoe zij allen meeleven, meevoelen en in hun binnenste meezingen, wat daar hunne kinderen zeggen en zingen. : : : Een Hollandsche musicus zeide mij eens, dat hij toch zoo gaarne zou willen, dat de Hollandsche kinderen eens konden komen zien en luisteren naar hetgeen hunne zuider-broertjes en zusjes vermogen en zoo aangespoord zouden worden hun voorbeeld te volgen. Want het is waarlijk voortreffelijk en voor een buitenstaander ongelooflijk! : : : Onze kinderen, daarop bouwen wij vooral voor de toekomst! : : : Het naket ons een zoete tijd, wanneer zij, opgegroeid tot mannen en vrouwen, de handen zullen samenslaan, om eendrachtig samen te werken aan de heropbouw van het dierbaar Vlaanderen! : : : Het naket ons een zoete tijd, want de oorlog heeft ook de Vlamingen geleerd zich zelf te kennen en zelfkennis voert tot ontwikkeling.

IX — KLEEDING

IK zie ze nog komen onze eerste vluchtelingen op dien edenkwaardigen 12den Februari-morgen van 1915. En 't was me een weertje in die dagen! Van den morgen tot den avond regen! Regen, die nu eens in forsche vlagen neerkletste op de straten en plassen vormde bezijden de wegen, regen, die dan weer in fijne straaltjes of dikke druppels doorsiepelde door de mulle hei. Doch altijd regen! En op de groote Uden-Zeelandsche baan geen dakje — de zoogenaamde hoeve uitgezonderd — om onder te schuilen! En dan de wind, die leelijke noorderwind, die, door niets gestuit, voortjoeg over de effene vlakke en hen, die over den hooger gelegen straatweg liepen, uitkoos tot mikpunt van zijne woede. : : : De Udensche boeren met hun strakke gladgeschoren gezichten, de boerinnen van onder hare breede witte Brabantsche kappen, stonden bewegingloos te staren naar hunne nieuwe gasten, de Belgen. Ja, de Belgen, waarvan zij in de laatste maanden in hun dorpje, toch o zooveel kwaad hadden hooren vertellen. De Belgen! Nu hadden zij medelijden met die havenloozen, met die slachtoffers van den oorlog, want wie weet, welk lot was hun misschien binnen zeer korten tijd beschoren! Geen spier vertrok in hun stalen gezicht, en toch in hun binnenste weende hun hart over die ongelukkigen, want de Udensche boeren zijn toch zoo kwaad niet, als men wel uiterlijk zou denken. : : : In het Vluchtoord zelf, alles modder. De anders zoo dorstige hei, was niet meer bij machte al dat water in te slorpen. : : : Ik zie ze nog komen die troepen mannen en vrouwen met de Belgische driekleur voorop, zingend uit volle borst *De Vlaamsche Leeuw*, blijde voortstappend

op den weg naar het gastvrije oord. ::: Ik zie ze nog komen dagelijks, moeder met de kinderen aan de hand, vader, met den kleinen lieveling op den schouder, zij komen zoo juist uit België, en al klopt hun hart en al beven hunne lippen, toch weten zij dat zij allicht hier beter zullen zijn, dan daar ginds in het beproefde vaderland! ::: Allen waren in der haast gevlucht en in die overijling hadden zij natuurlijk alles vergeten, niets meegenomen, zelfs niet het strikt noodzakelijke van boven- of onderkleeding, om in hunne eerste behoeften te kunnen voorzien. Bovendien, wie had ooit durven denken, dat die oorlog zoo lang zou duren? ::: En nu zie ik ook weer die groote zaal, waar de chef van het kleedingmagazijn met zijne wederhelft, gansche dagen en halve nachten, stonden uit te pakken aan de 600 kisten uit Amerika. Kisten, vol met boven- en ondergoed, hemden, broeken, veelkleurige kousen, versleten baljapons en dito zwart lakensche rokken, pelsjassen, hooge hoeden en lage boorden, regenmantels, schoenen, snuisterijen, speelgoed, ballen, poppen voor, zooals de Amerikaantjes er bij briefden, „the dear Belgian children”, voor „the race of heroes”, enz. ::: Dat alles diende nu geordend, geregeld, opgeteekend, geïnventariseerd te worden, want ieder zou zijn deel krijgen en niemand mocht bevoordeeld noch benadeeld worden. Doch daar viel niet aan te denken, de menschen moesten spoedig geholpen worden, zij konden niet wachten tot alles geboekt en nauwkeurig omschreven was. En er werden gegeven blousen, rokken, jassen, waar zulks bij den eersten oogopslag noodig scheen. ::: Spoedig echter kwam er orde in dien chaos, en dit was noodig, want willekeurig geven bevredigt den eenen maar ver-

bittert den anderen. En toen kreeg ieder op nummer, hetgeen hem toekwam, en er was geen bedriegen meer mogelijk, want de kleedingkaart op naam en nummer was er om alles te verklappen. ::: Eerst werd aan een ieder verstrekt, een hemd, een borstrok, een broek, een paar kousen en aan de vrouwen bovendien een onderrok. En als ieder aan de beurt geweest was, begon men weer opnieuw met hetzelfde lijstje en zoo in den beginne 4 maal, later 3 maal 's jaars, zoodat de eerst-aangekomenen op het oogenblik reeds hun zevenden „verschoon” hebben binnengehaald ::: Om de drie maanden krijgt ieder een paar nieuwe klompen en heeft in dien tijd recht op eene schoenreparatie. ::: De kinderen worden, als overal, een beetje vertroeteld, want behalve het bovengenoemde krijgen zij nu en dan een extraatje; de meisjes mooie bovenkleedjes en schorten — er zijn er al die zeven kleedjes en vijf schortjes ontvingen — en de jongens een broekje en truitje. ::: Voor den dag der eerste H. Communie worden allen in het nieuw gestoken, want bij een rein zieltje hoort ook een schoon pakje of kleedje! ::: Trouwlustigen hebben ook al niet te klagen, want het is het Vluchtoord, dat het eerste — en wel het beste — huwelijkscadeautje aanbiedt. Wel geen wit-zijden japon met ruischenden sleep en witte schoentjes met hooge hakken of een takje fleurs d'orange voor de bruid, geen penvormig uitgeknipte jas en hoogen hoed voor den bruidegom, maar kleeding, die beter past bij den oorlogstijd, een degelijke japon, een flink costuum en sterk leeren schoenen. ::: Wordt de familie vergroot, dan gaat moeder intijds den uitzet voor haren toekomstigen lieveling halen en dat is heel wat, meer dan moeder op beide armen dragen kan:

22 luiers, 4 hemdjes, 4 borstrokken, 6 kledjes, een mutsje, een manteltje, 2 slabbertjes, en een wollen deken. ::: Wat er alzo in 't geheel aan de menschen in het Vluchtoord is uitgedeeld, valt zoo maar niet op de vingers uit te tellen. Ik weet alleen, dat in een tijdsverloop van nauwelijks 10 maanden — van 17 Maart 1915 tot 1 Januari 1916 — 117000 stuks kleeding werd verstrekt. Dat kostte aan de Nederlandsche Regeering de som van fl 51639.98 en 't volgende jaar 1916-1917 steeg dit cijfer tot fl. 87879.14. ::: Herinnert u nu even — hetgeen ik u vroeger zeide — dat de menschen punten verdienen en dat zij met die punten in den winkel van het Vluchtoord onder en bovengoed kunnen koopen, zooveel zij willen; dan kunt ge zoowat uitrekenen, wat er in de koffer van moeder moet steken tegen den dag, dat voor goed de aftocht geblazen wordt. ::: De kleeren maken den man! Aan de witte kantmuts, de bontkleurige rok en in punt gevouwen sjaal herkent ge de Brabantsche boerin, aan zijn zwarte pet, zijn zwart pak met broek, aan de knieën sluitend en beneden breed uitlopend den Brabantschen boer; maar ziet ge onze menschen op een zonnigen Zondagnamiddag door de straten van Uden wandelen, dan herkent ge wel aanstonds de Belgen, maar niet meer de schamele vluchtelingen van weleer.

XI — VEREENIGINGEN

EVENALS Italië het land is, waar de sinaasappels groeien, zoo is België het land, waar de vereenigingen bloeien; aldus de Burgemeester van ons Vluchtoord. En onze burgervader, die door zijn lang verblijf zoowel in het Vlaamsche als in het Waalsche land, België en de Belgen op zijn duimpje kent, heeft het bij het rechte eind. Denkt maar eens een oogenblik terug aan uw stad en dorp en rekent eens globaal uit, hoeveel bonden, maatschappijen, vereenigingen er in uw plaatske bestonden, ge zult verwonderd de handen in elkaar slaan en zeggen, maar hoe was dat toch mogelijk! En toch was het zoo! ::: Welnu die eigenschap, om vereenigingen te stichten, hebben onze menschen in België niet achtergelaten, noch op hunne vlucht verloren; geenszins, ze hebben die ook meegebracht naar het plekske grond op de Udensche hei, waar in het Belgische dorp de Belgische menschen hun Belgisch leven voortleven. ::: Er waren er nauwelijks een paar honderd in het Vluchtoord. Denatte koude Februari-avonden bracht ze rond de warme kachels in de groote eetzaal, en om den tijd te dooden en het gezeur en gezanik over den oorlog en zijne wederwaardigheden uit het hoofd te jagen, sprongen er eenige der vroolijksten op tafel en zongen eenige lollige wijsjes of haalden uit den moppentrommel hun aardigste kluchtjes te voorschijn en droegen ze voor met eene losheid en fijnheid en overtuiging, een beter stukje waardig. Dat was de grondslag der Tooneelvereeniging. Want na eenige dagen waagden de beste artisten een voetje vooruit te zetten en er werd met goedkeuring der overheid de eerste vereeniging gesticht: „De Tooneelvereeniging Het Heidebloempje”. ::: In een der ledigstaande eetzaal wer-

den de tenten opgeslagen. Er werd dag en nacht getimmerd en geborsteld aan de decoratie en na eenige weken schaarde zich de menigte, evenals eertijds de Antwerpenaars in de Poesjenellenkelder, om het verhoog, vanwaar de vroolijke scherts het volk deed gieren van lachen, en de dramatische ernst tranen met tuiten deed vloeien. : : : „Het Heidebloempje” bestaat nog. Het is ondanks het wisselen der leden, het af en toenemen der komische en dramatische krachten, steeds een eenvoudig heidebloempje gebleven. Het verheft zijn kopje nog altijd maar eventjes boven den grond en hoewel het uit zijn eerste donker plekje werd overgeplant in een luchtige ruime omgeving, bleef het steeds op dezelfde wijze zijn kwijnend bestaan voortleven. Een oogenblik dreigde het nochtans van den Vluchtoordbodem te verdwijnen. En dit is eene historische gebeurtenis, die ik voor eeuwig in de geschiedrollen van ons Vluchtoord dien vast te leggen. : : : De sympathieke leider zou met ter woonst het Vluchtoord verlaten, de hoeksteen werd plots weggerukt, het gebouw dreigde in elkaar te storten. : : : Alle leden stonden na de laatste vertooning, bij het opgaan van het scherm, in al den ernst van het droeve scheiden, rond hun voorman geschaard. 't Was een plechtig, onvergetelijk moment! Eene indrukwekkende stilte heerschte in de anders nog al rumoerige zaal, toen een der oudste leden in naam van allen het woord nam en als volgt den scheidenden tooneelmeester toesprak :

Beste vriend.....

Gij ziet hier thans voor u een deel der leden van uwe vereeniging, 't Heidebloempje, dat heidebloempje, waaraan gij steeds uwe beste krachten hebt gewijd, om het in

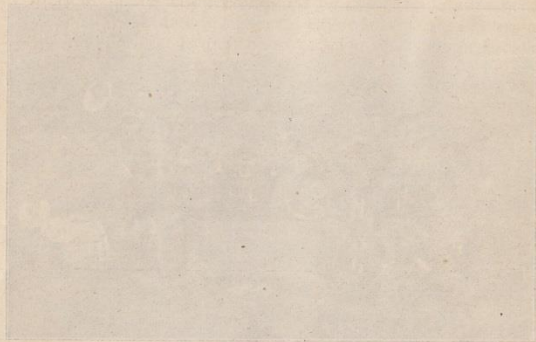
geur en schoonheid te doen bloeien. : : : Wij aanzien het nu als een verplichting, u thans, nu gij voor de laatste maal in ons midden zijt, u te bedanken voor al het schoone, dat wij genoten hebben, voor al het nuttige dat gij ons, uwe leerlingen, in 't hart, in den geest, hebt overgeplant, maar bijzonder voor de vele genoegens, die uwe kunst, ons niet enkel, maar ook het volk heeft verstrekt. : : : Gij werktet immers met blij gemoed aan dat schoone ideaal : het volk hooger op te heffen, het opbeuren in den droeven oorlogstijd, die 't hart verlamt, met weemoed slaat, gij werktet om ons bannelingen, ver van huis, afwisseling te bezorgen in dien eentoonigen, droeven gang der dagen. : : : Edel pogen ! Dikwijls tot uw troost, werd het met een volslagen succes bekroond, in zooverre dat gij thans ieders waardeering en hoogachting geniet. : : : Thans gaat gij heen, bezigheden roepen u elders, en 't is wellicht met tegenzin, dat gij ons verlaten moet. Wij ook zijn droef gestemd om dat groot verlies, gij denkt misschien, waarde vriend....., wat zal er van mijn werk, wat zal er nu van mijne leerlingen geworden; doch wij beloven het u, beste vriend, wij zullen steeds met onverpoosd streven de taak, door u met zooveel moed en volharding aangedurfd en doorgedreven, voortzetten, begeesterd door de gedachte, dat zulks u aangenaam aandoet. Daarin bestaat onze dankbetuiging, dat wij u zullen toonen, de lessen, ons door u gegeven, te doen gedijen en rijpe vruchten opleveren. : : : Beste vriend, wij wenschen u ook in uwe nieuwe betrekking, dat gij steeds voorspoed en vreugde moget genieten. Wij... wij volgen u in den geest met ons hart, ons dankbaar hart. : : : Eene laatste omhelzing!...

Het scherm viel, maar het laatste bedrijf was nog niet gespeeld. Twee dagen later stond onze vriend... weer in het Vluchtoord, acht dagen later weer als altijd op de planken!::: Het was het mooiste komediestuk wat er gespeeld was!::: De Harmonie Peter Benoit, ongeveer in denzelfden tijd opgericht als de Tooneelvereniging „Het Heidebloempje”, stond hare tobrende zuster bij iedere uitvoering steeds getrouw ter zijde. In den beginne telde zij slechts een zestal leden, onder haren tegenwoordigen Directeur groeide dat aantal steeds aan en met het ledental hare innerlijke waarde. Het is een flinke groep in die grijze met zwart afgezette uniformen!::: Aan de Harmonie strekt vooral tot eere, dat ook de harmonie onder de leden nooit verbroken werd!:::

Foto Corthals

DE HARMONIE

1000 Coll. 918

DE LEEUWERIK

II. — De zangvereniging koos als zinnebeeld den leeuwerik. Hier in de omstreken van het Vluchtoord ziet ge dien kleinen zanger in den laten zomernamiddag, tierelierend omhoog stijgen, zijn liedje hemelwaarts galmen en door den klankenjubel, die uit zijn borstje zwelt, al het ander gefluit, gesjilp en gepiep overstemmen. ::: De zangvereniging „De Leeuwerik” heeft vooral deze verdienste, dat zij ons volk heeft weggerukt uit dien modder van „Hadt jeme maar” en andere tingel-tangel deuntjes, die schering en inslag waren bij het gros onzer menschen, dat zij langzamerhand het gezeur dier straatmoppen heeft overstemd en het volk heeft gevoerd naar het ware, echte volkslied met al zijne afwisselende schoonheid en duizendvoudige schaakeering. ::: De turnvereniging „Leman” in drie afdelingen, mannen, jongens en meisjes, weet, dat enkel in een gezond lichaam een gezonde ziel huist, oefent en ontwikkelt daarom het lichaam zijner honderde leden door vrije en orde-oefeningen, door speer- en discuswerpen, door bal- en andere turnspelen. De meisjes in hun witte met rood afgezette kleedjes, de jongens en mannen in witte trui en sportbroek met driekleurigen band om hun middel, vormen een flinke groep als zij daar beweeglijk los, in breede rijen voortstappen naar hun oefenterrein. ::: De Padvinders ietwat van lateren datum, voeren als devies de „Lelie” met onderschrift „Waakt”. Zij willen ernstig trachten flinke, degelijke jongens te worden met de middelen, welke de Padvinderswet hun daarvoor geeft. Zij zullen en kunnen dat, als zij er zich van overtuigd houden, dat zij met hun padvinderskleeren niet tevens alle padvinderseigenschappen aantrekken. De weg, die naar hun doel leidt is kronkelend en er zijn zoo vele en gevaarlijke zijpaadjes!

Het is dus noodzakelijk, dat er bij alle wendingen en draaiingen betrouwbare gidsen staan, die wijzen waarheen en waarlangs. ::: Voetbalclubs bloeien er een drietal onafhankelijk van elkander, maar toch in de beste vriendschap. Zij sjotten met den bal en met de Engelsche voetbaltermen, dat het een lust is om te zien en te hooren. Zij vechten met eene overtuiging en geestdrift, als ging het om den vijand uit het land te schoppen, maar zoodra het schelle fluitje het einde van den match aankondigt, is de vrede gesloten en gaat vriend en vijand te zamen stof en modder van het lichaam spoelen in een verfrischend bad. ::: Een velodroom te gieten in het zand der Udensche hei, is geen gemakkelijk werkje, toch speelden de leden van de fietsclub „Vluchtoord vooruit” dit in enkele weken klaar. En nu racen onze sportmen 's Zondags namiddags en toonen de kracht hunner spieren en de sterkte hunner longen aan het volk, dat bij honderden zenuwachtig staat te gapen, of de „Leeuw van Vlaanderen”, de „Mette”, de „Soeffers” of hoe ze ook mogen heeten, het eerst de eindstreep passeert. Was er voor den wedloop op verstandelijk gebied evenveel belangstelling als bij dit spiereengevecht, ons volk zou er wel bij varen! ::: Alvorens van het onderwerp sport af te stappen, moet ik nog vermelden de Duivenvereniging, waarvan alle echte duivenmelkers deel uitmaken en wier woning gij aanstonds erkent aan de duiventil naast of boven de deur. En verder de Tennisclub, waar de hooge dames en heeren of wel hun vrijen tijd dooden of ontspanning zoeken na volbrachten arbeid. ::: Om de kinderen 's avonds van de straat of liever uit de zalen te houden stichtte de Pastoor het Patronaat. Daar tracht men die kinderen op alle moge-

lijke denkbare en ondenkbare wijzen bezig te houden en bij voorkeur door middel van het tooneel. Jeugdige artisten treden daar op de planken en piepen op hun manier na, wat zij elders de ouden hooren zingen. Dan ziet gij die honderde kleinen zich verknukelen van plezier en wie weet, blijft er nog niet iets in hun breintje hangen van hetgeen zij daar genoten hebben. Men moet immers altijd het aangename met het nuttige vereenigen! ::: Het Vlaamsch Belgisch Verbond, een lootje geënt op den grooten boom hier in Nederland geplant, richtte naast de bestaande Volksontwikkeling nog eene nieuwe Volksontwikkeling in. Wat zullen onze menschen bolleboozen worden, als zij al die wijsheid ingedronken hebben! Als ze maar niet 'n keer van het goede te veel krijgen! ... ::: Het Belgisch Aandenken doet iederen Zondag eene omhaling in alle diensten in de kerk en besteedt dat geld tot lafenis der zielen onzer gesneuvelde soldaten. ::: De Belgische Unie deliberceert in stilte en vereenigt haar wenschen met de vrome wenschen der Union Belge, welke maandelijks in een der steden van Holland in het belang van het Belgische volk geuit worden. ::: Ook het Onderwijzend Personeel heeft zijne vereeniging, zijn Sprekersbond, waar zij aan eigen ontwikkeling arbeiden, om zoo des te beter te kunnen werken aan de ontwikkeling dier honderde kinderen, welke hun zijn toevertrouwd. ::: Van de vereenigingen, reeds in het doodenregister opgeschreven wil ik maar liever niet spreken, het zou den overlevende leden maar hartepijn veroorzaken. ::: Er zijn van die zwartkijkers, die dat heele vereenigingsleven hier in het Vluchtoord afkeuren, als niet passend in de omstandigheden, waarin wij thans leven. De ernst der tijden doet die bet-

weters met de handen in de broekzakken rondloopen, zelf niets doen en spotten met hetgeen anderen doen. Het zijn dezelfden, die ook in België van achter een p.t bier orakelden en overal, waar zij konden, een stok in het wiel staken ! Wij nochtans zullen daardoor onze levensblijheid niet verliezen, maar in leute en ernst blijven samenwerken in het belang van ons eigen welzijn en dat van het Vaderland.

O XII — PEEKES EN MEEKES

M in het gewone dagelijksche leven, zoo maar in eens uit te maken, wanneer men iemand mag rangschikken onder de categorie »Peekes en Meekes« is nog zoo gemakkelijk niet te zeggen. Iedere oude juffer en iedere oude heer is niet altijd op zoo'n titeltje gesteld ! En ik kan me dat heel goed voorstellen, want er zijn van die ouden van dagen, die zich nog zoo jeugdig van hart voelen, dat zij zouden springen en dansen als een eerste jonkheid, als hunne stramme beenen het maar toelieten ! Peeke of Meeke is dan ook in den mond van het volk nu eenmaal geen eeretitel en toch zijn er omstandigheden, dat men zich dit bijnaampje maar rustig laat welgevallen. : : : Maar laat ik u eerst zeggen, dat ons Vluchtoord zijn eigen inrichting heeft voor oude mannen en vrouwen, zijn eigen Peekes- en Meekes-college. Hoe dat komt ? Wel een oude Mechelaar — zijn naam zal ik niet noemen, die doet immers niets ter zake — klaagde zijn nood, dat de oudjes in het Vluchtoord op gelijken voet behandeld werden, als de jonge mannen en vrouwen, als gewone vluchtelingen. Dat was onbillijk, dat zal iedereen grif toegeven. En daarom begon onze pruttelaar te pruttelen en hij bleef pruttelen en ten slotte drongen zijne klaagtonen door tot de ooren der hooge heeren. En deze staken de hoofden bijeen en overlegden en wikten en wogen, totdat de balans doorsloeg ten voordeele van onzen ouden mopperaar. En er werd eene barak ingericht voor oude mannen en vrouwen, die niet alleen meer comfortabel, gezelliger, huiselijker zou zijn dan de andere barakken, maar bovendien hare deuren alléén zou openen voor hen, die vielen onder de categorie »Peekes en Meekes«. Ge begrijpt al van zelf, dat er velen plotseling verouderden,

om zich op de Peeke- en Meeke-lijst te laten plaatsen, zonder in 't minst een Peeke of Meeke genoemd te kunnen worden. : : In den regel moest men 60 jaar zijn om aangenomen te worden, hieren daar echter loopt er een jongere tusschen, die wegens ziekte of om andere redenen toch bij de bevoorrechten werd opgenomen. : : De voordeelen waren, zooals reeds gezegd, eerstens de betere inrichting. Hier allemaal kamertjes voor ten hoogste 5 personen of 3 huwelijken, hier eene gezamenlijke eetplaats, eene voor mannen, eene voor vrouwen, maar in tegenstelling met elders, onder hetzelfde dak; bovendien boven het gewone eten 's avonds pap en de wasch vrij. Dan gezelliger natuurlijk! Oude menschen kunnen met dat jonge goedje niet meer zoo gemakkelijk overweg, zij praten en keuvelen liever onder elkaar over de dagen van weleer. En 't gevolg van die gezelligheid en die babbeluurtjes bleef niet uit, want twee zeventigers en twee zestigers waagden hun geluk nog in het huwelijksbootje. : : Maar babbelen leidt ook tot snappen en kwaadspreken vooral bij vrouwen! En dan brengt het eene woord het andere, zeggen de menschen, en als krachttermen te kort schieten, gaat men wel eens over tot slaande argumenten. Dit is een enkele maal gebeurd bij onze vreedzame oude vrouwtjes, en met het gevolg, dat de eene een blauw oog had, de andere een gebroken lepel en die met den gebroken lepel werd dan ook voor goed uit het gezelschap der overigen verwijderd. : : Aan het hoofd van dit oud-mannen en vrouwenhuis staat eene Belgische geestelijke zuster, eene van de orde, zooals de menschen zeggen, der zwarte kappekes, maar die dan toch gewoonlijk, ten minste binnenshuis, eene witte kap dragen. Zuster Wivine staat als moeder over die 120 opge-

schoten kinderen. Zij leeft met hen onder hetzelfde dak, zij is de leidsvrouw, zij is de bestuurdster, maar zij is vooral aller helpster en steun en zij zorgt voor allen

trouwer als voor eigen kinds
eigen Moeder zorgen zou.

En ook deze oudjes brengen voor zooveel zij kunnen, hun dag niet in ledigheid door. De mannen zoeken een postje als boodschapper, papierkesraper, de vrouwen stoppen, repareeren, naaien, breien of trachten een puntje te verdienen met aardappelenschillen. Zelfs moeder Joke, een kras vrouwtje van 96, weet zoo een centje te sparen, om, zooals ze zelf zegt, niet met ledige handen te staan op den dag, dat zij naar België zal terugkeeren. : : Ja, ook bij deze oudjes, en vooral bij hen durf ik te zeggen, ligt op den bodem van dat uitgeleefde hart die innige wensch, om eens nog te mogen weerzien hun geboorteplaats, hun dorp, hun woning, hunne kinderen, want sterven in den vreemde, — wie van ons beseft dit niet! — is dubbel hard! Hun bloed roept hen terug naar dien dierbaren Vlaamschen grond, dien zij eens met hun zweet hebben bevrucht en waarin nog hun voetsporen staan geprent. In hun geest herleven dan al die blijde en droeve herinneringen, van af hun eersten wankelenden stap tot den dag, toen zij zich in angst voortsleepten op den weg der ballingschap. : : Zoo leven zij in stille tevredenheid, zoo hopen zij met een onwankelbaar vertrouwen, die Belgische oudjes in Uden. : : Alleen de oude mopperaar uit Mechelen moppert nog, de onbevredigbare!

L XIII — HET POSTKANTOOR

LINKS bezijden de deur het Nederlandsche wapen met Fransche wapenspreuk: „Je Maintiendrai” en daardoor weet ge, dat ge staat voor het Nederlandsche Postkantoor onzer Belgische gemeente, een overigens heel bescheiden gebouwtje van eenige voorschooten groot. : : Met een flinken armzwaai moet ge de buitendeur openen, want een gewicht van eenige kilogrammen helpt de vergeetachtigen en de analphabeten denken aan het „Deur sluiten”. Ge staat onmiddellijk voor een tweede deur, die toegang geeft tot de halle van het Postkantoor, een vertrekje van 2 M. vierkant, zuinigjes verlicht door een ruitje in het dak, een duiventil met slag. : : De Postdirecteur — de menschen zeggen Postmeester — haalt het schuifje omhoog, en als hij u niet in 't Nederlandsch aansprak, zoude ge u weer wanen in een onzer kleinsteedsche Postbureelen; en bovendien onze Postmeester — een Zeeuw van geboorte — heeft in zijn Nederlandsche uitspraak zoo'n klein tikje van de spraak der Vlamingen en in zijn harte een groote dosis liefde voor zijne Zuider-stamgenooten, eene oprecht gemeente sympathie voor het lijdende Belgische volk. Hij verkoopt aan de menschen timberkes, kopkes of postzegels in centen of centiemen, neemt abonnementen aan op gazetten of kranten evenals gerecommandeerde of aangeteekende brieven. Hij is de moeders behulpzaam bij het invullen der postwisselformulieren, die dagelijks verzonden worden naar de jongens aan den Yser of naar verwante of bevriende stakkers in het bezette België. Hij wenkt u even binnen te wippen, wanneer hij bemerkt, dat ge belang stelt in de inrichting en werking van het kantoor. Dat doen wij dan ook en zitten eventjes neer aan de bureautafel. Terwijl de Post-

meester nog eenige menschen helpt, valt onze blik op de portretten van onzen dierbaren vorst en onze beminde vorstin, die ook hier naast koningin Wilhelmina prijken in eene eenvoudige omlijsting. Er gaat heel wat om op dit kantoor! Ge lacht — wat zou 't! En ik zeg, dat het tien man sterke Belgische personeel — facteurs inbegrepen — niet uit verveling door het venster hoeft te staan kijken. Dagelijks arriveeren er gemiddeld 800 poststukken, voornamelijk van 't front en uit bezet België en dagelijks vertrekken er een zelfde aantal in die richtingen. Och, goddank, onze moeders schrijven toch zoo gaarne aan hare lievelingen en die door den oorlog verruwde jongens, daar ginder in de loopgraven, zij vergeten hunne moeder niet, wier zoete beeld zij in hun hart dragen. : : En dat kost, ja veel, gemiddeld f500 per maand aan zegeltjes! : : Ook zijn de vluchtelingen tuk op oorlogsnieuwtjes; geen wonder als de ballingschap zoo lang duurt! In tien maanden tijd werd er f 829.70 geïnd aan dagbladen en sedert „De Klok” in het Vluchtoord klept, is dat sommetje nog aardig gestegen. En let wel, de menschen krijgen bijna alle kranten tegen halven prijs en bovendien liggen er een groot aantal Hollandsche bladen op de leestafel in de recreatiezaal. : : Telefoon verbindt de verschillende takken van dienst onderling en bovendien het Vluchtoord met de buitenwereld. Dat telefoonschelletje gaat er zoo'n 50 keeren per dag en dan reken ik er niet bij de gemiddeld 1700 telegrammen, die telefonisch aan het kantoor Uden (dorp) per jaar worden opgegeven. : : Dan de spaarkas! Wie kan er in oorlogstijd nog sparen? Wel de vluchtelingen! Er bestaat in het Vluchtoord een verplicht sparen, een vrijwillig sparen en onder de jongens der school eene spaarvereniging

„Zaaien om te maaien”. Zij, die aan den huizenbouw werken, zijn verplicht een gedeelte van hun loon te sparen met 'n maximum van f 1.— per week. En al die wekelijksche guldentjes vormden te zamen over het jaar 1916-1917 de respectabele som van f 5545. Verder kunnen alle menschen sparen met punten, wederom met een maximum van f 1 per week en per persoon. En daar voelen verstandige menschen heel wat voor. Want wie weet, wat er nog kan gebeuren! En 't is altijd goed een appeltje voor den dorst te hebben. Nu met het vrijwillig gespaarde over 1916-1917, namelijk f 2185.35, kunnen heel wat appeltjes gekocht worden! Maar eens 't puntje gestort, zien ze het nooit meer weer, tenzij ze Nederland verlaten, of bij de groote opruiming, op den dag der algemeene afrekening, maar ook dan geen kartonnetjes meer, maar klinkende munt. Ware dat niet 't geval, de spaarbank werd een wisselkantoor van punten tot dubbeltjes! ::: De baaskes uit de hoogste klas hebben een eigen spaarvereniging. Zij leggen hun Zondagspuntje in de gezamenlijke kas van den onderwijzer, die die gelden bij de Nederlandsche spaarbank belegt. Zij zaaien nog maar luttele korreltjes, als zij slechts maaien, dat de ondervinding leert, dat vele kleintjes één groot maken, dan is de oogst rijk geweest. ::: Wij verlaten langs de bestellerskamer onzen Postmeester en bedanken hem voor zijne interessante inlichtingen.

D XIV — SOCIETY OF FRIENDS

DE Society of Friends is eene Protestantse sekte, welke zich in 1647 onder leiding van Georges Fox van de officieele Engelsche Staatskerk afscheurde. Men noemt ze daarom ook wel „dissenters” d.i. afvalligen, maar 't meest zijn ze bekend onder den naam van „Quakers”. Dit is geen scheldnaam, hoegenaamd niet, maar eenvoudig een toenaam om ze van de andere in Engeland bestaande Protestantse secten te onderscheiden. Hoe ze aan dien naam komen? Ja, daaromtrent doen verschillende verhaaltjes de rondte; zoo dit, wat ik u wil vertellen, omdat ik het, nog maar enkele dagen geleden, uit den mond van 'n Quaker oppikte. Wanneer de Quakers in hun kerk vergaderen, dan voert ieder op de beurt — priesters, leiders, voorgangers, een eigenlijke eeredienst kennen zij niet — het woord over een godsdienstig onderwerp naar keuze. En natuurlijk evenals Pietje of Mietje, wanneer ze voor de klas hun versje moeten opzeggen, zenuwachtig op hun nagels bijten of een punt aan hun schort zuigen, zoo kregen 't ook die voordrachtgevers wel eens benauwd, wanneer zij voor hun gehoor optraden en, dan begonnen zij te beven, in 't Engelsch gezegd „to quake” en vandaar de naam Quakers. ::: Quakers vindt men voornamelijk in Engeland, de Engelsche koloniën en Amerika, ten getale van ongeveer 20.000. ::: In het jaar 1870, gedurende den Fransch-Duitschen oorlog, stichtte dit genootschap het „War Victim Relief Committee (Comité tot ondersteuning van de slachtoffers van den oorlog) om hulp te verleen aan de geteisterde bevolking, en in 1914 werd dit comité gereorganiseerd met het doel, om de vluchtelingen in de verschillende landen ter hulp te komen. ::: In Nederland streken eenige leden

der Society of Friends in Februari 1915 te Vlissingen neder, verspreiden zich vandaar over de Vluchtoorden en Interneeringskampen en landden zoo ook in April van hetzelfde jaar op de hei te Uden. :::: Het zijn vriendelijk sans gêne-menschen, ge herkent ze op een afstand onder duizenden, de dames in haar veelkleurige wapperende kleeding, als fladderende vlinders, de heeren met hun gladgeschoren gezichten in korte broek en sportjas, echte sportmen. Het zijn allen idealisten, zwevend in, voor ons, vastelandsmenschen, onbereikbare regionen. Zij kennen en begrijpen ons Vlaamsche volk niet, en zij zullen karakter, aard, geest en eigenaardigheden van ons volk nooit kennen en begrijpen, omdat hun geest, als de notepit door den dop, omsloten is door een hulsel van eigenaardige denkbeelden en begrippen, waarvan zij zich nooit zullen noch kunnen ontdoen. :::: En toch weten deze dames en heeren goed met onze menschen om te gaan. Zij slagen er in betrekkelijk korten tijd in de taal der Vlamingen te begrijpen en zelfs te spreken en ik ben er van overtuigd, dat zij zich beter weten verstaanbaar te maken dan menig Waalsch heertje, dat nu al drie jaar in Holland vertoeft en nog maar steeds „niet Vlaamsch kan spreek!“ :::: In hun atelier in het Vluchtoord werken de heeren met een honderdtal mannen, de dames met ongeveer 170 vrouwen. Het loont de moeite er eens een kijkje te gaan nemen. Hun specialiteit is raffia-werk. De raffia komt ruw binnen, wordt gekleurd in allerlei nuances en dan bewerkt tot pantoffels, geweven tot taschjes, sigaren- en sigarettenkokers, luxe-mandjes enz. In eene andere afdeeling worden er manden gevlochten, klompen of borstels gemaakt en zelfs tapijtwerk; zoo was men onlangs bezig een prachtig tapijt te weven, voor-

stellende den weg van het Vluchtoord naar het nabijgelegen Zeeland, in fijne zachtkleurige zijde, in den trant der oude gobelins. :::: De vrouwen maken met overschotjes w l karpetten op grof stramien, naar allerlei model en in rijk afwisselende kleuren en verder zoo van alles, wat de Engelschen „Fancy things“ en wij snuisterijen noemen. Op 't oogenblik knippen en naaien zij voornamelijk onderen bovengoed voor de kleine Belgische stumperds, die voor eenige weken hier in Holland komen, om op te fleuren, na dien langen tijd van kwijning en ondervoeding in 't beproefde vaderland. :::: Hoe nu kwam de Society of Friends — zij heeft afdeelingen behalve te Uden, in Nunspeet, Ede, Amersfoort, verder in Frankrijk, Rusland, Servië, — aan geld om zulke grootsche onderneming op touw te zetten? :::: Bij het uitbreken van den oorlog hebben zij eenvoudige eene omhaling gedaan bij hun eigen geloofsgenooten en dat bracht het respectabele sommetje van 121000 pondsterling op, zoo ongeveer drie millioen frank. Dat was de olie voor de machine, en nu eenmaal het zaakje aan het draaien is, rendeert de onderneming in zooverre, dat tenminste hier in Holland uitgaven en inkomsten elkaar dekken. :::: Al hetgeen in het Vluchtoord vervaardigd wordt, wordt verkocht of wel in het Vluchtoord zelf, of buiten het Vluchtoord — op bestelling — of wel in hun eigen winkel Plette-rijkade 12, Den Haag. Wekelijks bedraagt de omzet voor het Vluchtoord Uden ongeveer f 100. Met dat geld schaffen zij nieuw materiaal aan, betalen hunne werkkrachten en dekken de onkosten aan het bedrijf verbonden. :::: Wat hier in Holland niet van de markt gaat, wordt naar het groote Londensche Warehouse der Society of Friends gestuurd, en van daar naar alle mogelijke tentoonstellingen gezon-

den, waar dan ten slotte nog alle restjes aan den man gebracht worden. : : Dit is het oogenschijnlijk zeer ingewikkelde, maar in werkelijkheid toch zoo eenvoudige raderwerk der Society of Friends. Zoolang er nu voldoende smeerolie is en alle kamwielletjes goed in elkaar pakken, zal de machine wel blijven loopen, en dat zeker in het belang van vele vluchtelingen, die hier toch, gedurende hun ballingschap, een nuttige en tijddoodende bezigheid vinden. En later in België zal er bij menig moederken op 't Vlaamsche schouwken naast het houten kruis, een door haar zelf indertijd gevlochten raffiamandje prijken, voor den grond misschien een wollen tapijtje, en terwijl het kleine meisje speelt met de uit lappen samengeflikte pop en de jongen zijn teentjes duwt in de half versleten raffia-pantoffels, die moeder eens voor vader meebracht,.... zal moedervertellen van die droeve dagen van weleer, toen vader streed daar ginder in de loopgraven aan den Yser en zij door haar werk bij de Engelsche Missen in het Vluchtoord Uden, haar smart en kommer trachtte te vergeten. En dan zal een zucht en een dank hare lippen ontvlieden,....

XV — LIEFDADIGHEID

ALLE beten baten, zegt het spreekwoord! Dat is ook waar op het gebied der liefdadigheid. Want naast de rinkelende vijffrankstukken van de welgestelden telt het klanklooze puntje van den armen Vluchtoordbewoner ook mee in het totaal der liefdegiften, welke in deze tijden zoo rijkelijk samenstromen, om onze lijdende broeders aan 't front, in bezet België of elders ter hulp te komen. : : Maar, hoor ik zeggen, wat zullen de menschen in 't Vluchtoord toch kunnen geven, zij die zelf van liefdadigheid moeten leven? En toch, en dit strekt hun tot eere, van het weinige, dat zij bezitten, dat zij krijgen of verdienen, weten zij veel te geven. „Les réfugiés que la guerre a plongés dans le besoin et que la charité Hollandaise a hébergés ne sont pas restés indifférents aux souffrances des soldats blessés de l'Yser. Leur générosité a dépassé, toute proportion gardée, celle de leurs compatriotes, privilégiés de la fortune”. : : Zoo luidt het Fransche rapport van het Belgische Roode Kruis van 15 Juli 1917. En daarom bewonder ik met fierheid, dat arme vrouwken, dat brave moederken, dat dag aan dag voortstumpert en zich aftobt voor hare kinderen, dat de kwelende zorgen voor den dag van morgen niet uit haar hoofd kan zetten, maar toch iedere week een puntje weet op zij te leggen, om te offeren tot ondersteuning van hen, die wellicht nog meer lijden dan zij. En die geest van opofferende liefde, die leeft in onze moeders, plant zich voort bij de kinderen. Want ziet die kleine met den glans der zelfvoldoening op het gelaat, zijn handje uitsteken om het centje te mogen werpen in de bus, als er 's Zondags in de H. Mis rondgeklept wordt voor het Belgisch Aandenken. Ziet onze meisjes bloempjes, strikjes venten op Konings-

of Koninginne-verjaardag ! Ziet onze mannen 'n fietswedstrijd, 'n zang-, muziek- of gymnastiekfeest organiseren met al den ijver hunner Vlaamsche geestdrift, om een sommetje bijeen te zamelen voor de Sinterklaas der kinderen, voor het Roode Kruis of voor welk liefdadig doel ook ! : : : Dat de vluchtelingen werkelijk liefdadig zijn, dat kunnen wij ook met cijfers aantoonen. : : : Er is vooreerst de georganiseerde liefdadigheid der afdeling van het Belgische Roode Kruis. Men wordt lid en op de lidkaart teekent men aan, hoeveel punten of hoeveel guldens men wekelijks of maandelijks voor het aangegeven doel wil bijdragen. En dit bedrag komt het Roode Kruis-mannetje wekelijks of maandelijks bij u afhalen en op uwe lidkaart wordt voor iedere bijdrage kwitantie afgestempeld. En die puntjes en centjes en dubbeltjes bedragen samen per maand gemiddeld f 150 en bedroegen over het jaar 1916 f 1522.99^s en frs. 334.06 en dit cijfer steeg in 1917 tot f 1978.10^s en frs. 25. In twee jaar tijds dus inde het Roode Kruis het aanzienlijke bedrag van f 3501.10 en frs. 359.06. Geen wonder dan ook, dat het boven meergenoemde rapport van het Belgische Roode Kruis aantekende: „Les résultats financiers du Sous-Comité d'Uden sont surprenants et méritent d'attirer spécialement l'attention". : : : Het Belgisch Aandenken houdt zich meer speciaal bezig met het collecteren onder alle H.H. Missen des Zondags en zamelt ongeveer iederen Zondag zeven gulden in centen bijeen. De spaarpot van het Belgisch dubbeltje weegt ook al zwaar: bij de laatste telling was er een bedrag van f 223.60^s. : : : Toen in Maart 1916 heele streken in Noord-Holland door het water geteisterd werden en duizenden plotseling broodeloos op straat stonden, toen hebben onze vluchtelingen

Foto Verhees

DE AMBTENAREN

zeker nog eens teruggedacht aan die dagen, toen die vloed van Duitsche horden over hunne dorpen en steden steeg en ook hen verjoeg uit hunne vreedzame woningen, toen hebben zij tevens gedacht aan hunne weldoeners van weeer, waarvan er nu wellicht in nood verkeerden of dakloos stonden, als zij vroeger, en zij hebben op hunne beurt naar hunne laatste spaarpenningen gegrepen, zoodat er f 189.09 aan het Watersnoodcomité konden worden afgedragen :: Maer al geven onze menschen graag, zij hebben toch nog liever, als 't kan, waar voor hun geld. En daarom wordt er gewoonlijk voor ieder liefdadig doel op de beurt, een feestje, een concertje of iets anders ingericht. Dan gaan de beurzen gemakkelijker open : zoo bracht een fietswedstrijd in punten en geld f 140.84 op en het St. Nicolaasfeestje, dat onderwijzers en onderwijzeressen in November l.l. ten bate van hunne schoolkinderen gaven, niet minder dan f 191.14⁵. :: Wanneer ik nu die eenige cijfers, die ik u gegeven heb en de andere, die ik u nog zou kunnen geven, bij elkaar zet, dan is dit, ik weet het, nog maar een duitje in den grooten buidel der liefdadigheid, een penningsken bij die duizenden en duizenden, die de medelijdende menschheid bijeengaat voor de ontelbare slachtoffers van een onmeedoogenden oorlog. Maar dan denk ik ook aanstonds aan de twee penningen der arme weduwe, die meer dan alle andere had bijgedragen, omdat zij gaf van hare armoede, al wat ze voor haar levensonderhoud bezat ; de anderen deelden slechts van hunnen overvloed mede.

W XVI — VLUCHTOORDINRICHTING

ANNEER ik u zeg, dat de Regeeringsvorm van het Vluchtoord communistisch-absolutistisch is, dan lijkt u deze woordkoppeling op 't eerste gezicht op z'n minst tegenstrijdig. En toch is dit maar schijn, immers in werkelijkheid leiden onze menschen een gemeenschappelijk leven, zij wonen onder één dak, zij werken ten bate der gemeenschap, zij eten samen, zij worden gekleed, gevoed, in geheel hun levensonderhoud wordt voorzien door die gemeenschap. En van den anderen kant is de leiding éénhoofdig, de absolute heer is de Regeeringscommissaris, wiens onbeperkte macht slechts getemperd wordt door zijne verantwoordelijkheid aan de Haagsche Regeering, van wie hij zijn mandaat ontving. ::: Dat alles heeft voorzeker zijne keerzijde. ::: Immers men kan goede burenen zijn, elk in zijn huis, doch als twee huisgezinnen bijeen wonen, dan mengt zich de eene al spoedig in de zaken van den anderen, er komt verwijdering, wrijving, vijandschap en het gaat niet meer. Ook ondermijnt de samenwoning van zooveel menschen in denzelfden „Blok" het familieleven en dat de onzedelijkheid langzamerhand binnenkankert, is een onvermijdelijk gevolg van den vertrouweliijken omgang, waaraan men zich toch, o zoo moeilijk, kan onttrekken. ::: Eigen haard is goud waard! Laat de Vlaamsche arbeider, die toch werkelijk geen vertroeteld kindje in onze Belgische samenleving was, maar eens een oogenblikke zijn geheugen oprisschen en terugdenken aan dien tijd, toen hij voor de zon aan den hemel stond, langs het eenzame veldpaadje toog naar de rookende schoorsteenen der fabrieken, om daar met het ruwe handwerk een korstje voor zijn gezin te verdienen; maar laat hij dan

ook voor een wijle de vreugde in zijn hart laten opbloeien van 't 's avonds terugkeeren in den eigen familiekring, in 't eigen huisje of kamertje bij vrouw en kinderen, waar hij alles rondom zich het zijne mocht noemen, waar ieder portretje, ieder plaatje aan den muur hem als 't ware toefluisterde: hier ben ik thuis, dit is mijn woning. ::: Eigen haard is goud waard! Zij zullen 't u zeggen, die duizende vluchtelingen, die sinds jaar en dag, niet meer om de huistafel gezeten hebben en nu eerst missen, wat zij vroeger wellicht niet gewaardeerd hebben, het onbegrepen zoete van den huiselijken kring. Maar zij begrijpen ook, dat niet in een vloek en een zucht voor 2000 families woningen uit den grond konden gestampt worden, dat men aan de gastvrijheid geen wetten stelt en dan nog, dat de tijdelijke verblijfplaats, hun door de welwillendheid der Nederlandsche Regeering verschaft, geen land van beloften kan zijn. ::: 't Vluchtoord wordt wel eens 'n brokje socialistische modelstaat genoemd, maar dan toch zeker om alle rooddenkenden of niet-na-denkenenden voor altijd de oogen te openen en hun eens te meer duidelijk te maken, dat 't gemakkelijk is van de daken te schreeuwen om gelijkheid en broederschap, maar toch zoo moeilijk om practisch zelfs onder gelijken gelijkheid te stichten. ::: Het bestuur van dezen miniatuurstaat is in handen van 'n Regeerings-commissaris, door de Nederlandsche Regeering benoemd, en die zich voor de inwendige leiding laat bijstaan door 'n ambtenaar, dien de volksmond maar aanstonds Burgemeester genoemd heeft. Aan het hoofd der verschillende afdelingen staat telkens een ambtenaar, die naar verkiezen, den titel voert van Chef of Directeur. ::: De hoofden der Departementen, Verplegingsdienst, Geneeskundige Dienst, Werkverschaf-

fing, Kleedingverstrekkung, Onderwijs, Registratie vormen 't ministerie, dat de besluiten van den oppersten Chef uitvoert en aan hem verantwoording verschuldigd is over alles, wat onder hun tak van dienst ressorteert. : : : Onder deze afdeelingsbestuurders staan in lange reeksen allerlei soort ondergeschikte ambtenaren, die naarmate zij in hunne verbeelding hun ambt belangrijk achten, zich, naar 't voorbeeld van boven, op hunne beurt chef, controleur, opzichter, toezichter, ploegbaas en weet ik nog al meer wat noemen. Gewone werklui zijn er vergeleken bij 't aantal titelvoerenden betrekkelijk weinig. : : : In onze Vluchtoordmaatschappij met haar absolutistischen regeeringsvorm bestaat er natuurlijk noch constitutie, noch grondwet, noch burgerlijk wetboek, zelfs het wetboek van strafrecht is een onbeschreven blad papier. Slechts de volgende Oekase, onder den titel van *Reglement van Orde* werd door den Regeeringscommissaris in de eerste dagen uitgevaardigd. Zij luidt als volgt:

REGLEMENT VAN ORDE

- ART. 1. Eenieder is verplicht 's ochtends op het vastgestelde uur op te staan en zich bij het luiden der etensklok naar de eetzaal te begeven. Niemand mag tijdens de maaltijden in zijne woning blijven dan met een bewijs van den dokter.
- ART. 2. Elke woning moet dagelijks worden onderhouden, d.w.z. bedden en dekens moeten vóór 9 ure 's morgens worden in orde gebracht; de vloer moet elken dag worden rein gehouden. Geregeld zal hierover door den barakchef contróle worden uitgeoefend.
- ART. 3. Men is verplicht het gedeelte van den weg tusschen zijne woning tot aan de droogrekken schoon te houden. Geen emmers vuil water, waschblikken, waterpotten enz. mogen daarop worden geledigd.
- ART. 4. De bewoners der vertrekken van waaruit men in de kachelkamer kan komen, zijn verplicht dezelve beurtelings uit

te schrobben en schoon te houden. Onder alle omstandigheden hebben moeders met zuigelingen het recht vóór alle andere van de kachel gebruik te maken. Zonder noodzakelijkheid mag zich niemand in de kachelkamers bevinden.

ART. 5. Vanaf 9,30 u. 's avonds tot 6,45 u. 's morgens moet algeheele stilte zoowel in als rondom de barakken heerschen en mag niemand zich meer in de woning van een ander bevinden.

ART. 6. Niemand mag van woning veranderen zonder schriftelijke toestemming van den Ambtenaar belast met de Indeeling, afgegeven in tegenwoordigheid van den Chef der Barak.

ART. 7. Daar het ten strengste verboden is spijzen van middagmaal uit de eetzaal mede te nemen is het derhalve ook verboden eten te warmen op de kachels.

ART. 8. Het is ten strengste verboden petroleum- of andere vuren zoowel binnen als buiten de barakken te gebruiken.

ART. 9. Niemand mag het vluchtoord verlaten hetzij om zich te gaan vestigen in andere plaatsen in Nederland of in den vreemde, hetzij om terug te gaan naar België, dan met toestemming der overheid van het Vluchtoord; vóór zijn vertrek moet men zich laten afschrijven op het Gemeentehuis.

De zorg voor de naleving van bovenstaand reglement is opgedragen aan den Chef der barak aan wien eenieder verantwoording verschuldigd is.

De Regeerings-Commissaris,
J. WILHELM.

Later kwam er nog een *Reglement voor Werkverschaffing* en dat zijn alle gedrukte wetten, die de Udensche Codex omvat. : : : Zoo leven op de Udensche hei meer dan 6000 Belgen onder een bestuur, waarin zij niet de geringste medezeggenschap hebben, toch even vrank en vrij als op eigen bodem. Vrij van belasting — behalve hondenbelasting — vrij van iederen dwang en druk, zonder rechten, maar ook zonder plichten, behalve die welke het eerlijk en rein geweten voorschrijft.

LXVII — KOSTEN

Ik ga met u in gedachten even terug naar de droeve Octoberdagen van 1914. Ik roep een oogenblik voor uwe verbeelding het huisje, het kamertje, de schuur, den zolder, de tent of den wagen, waar ge toen blij waart te mogen vernachten en dan de goede menschen, die zich over u ontfermden en ongevraagd hunne hulp aanboden. Ge ziet nog trekken voor u, achter u, met u, die rijen van vluchtelingen; zij hebben allen een onderdak gevonden en er zaten er in de beide grensprovincies Noord-Brabant en Zeeland in een paar dagen meer dan 700.000 opgepakt. ::: En 't was dan dat de liefdadigheid, als door een electrische schok, de harten onzer Noorderbroeders, deed kloppen van medelijden en er voor een waarde van meer dan twee miljoen gulden — ik overdrijf niet — in geld en in natura door hen aan onze ongelukkige landgenooten werd verstrekt! 't Was ook dan dat het Nederlandsch Comité te Amsterdam de hand uitstak en reeds op 7 November fl 277.000 vergaarde, welke som op 2 Februari van het volgende jaar tot fl 515.000 gestegen was. ::: Dat was de eerste opwelling van medelijden van een broedervolk! En toen kwam de Nederlandsche Regeering het particulier initiatief ter hulp en zij zond haar gevolmachtigd vertegenwoordiger, den stoeren socialen werker Jhr. Mr. Charles Ruijs de Beerenbrouck naar het zuiden, om orde te brengen in dien chaos van verwarring en om tevens voor een groot gedeelte het onderhoud en de verzorging der uitgewekenen voor zich te nemen. En zoo ontstond voor rekening der Nederlandsche Regeering, Belgisch Uden, waarvan de kosten van eersten aanleg fl 376.000 bedroegen. ::: De bevolking van het Vluchtoord Uden — gemiddeld 5 à 6000 menschen —

behoorde tot de niet-bezittende klasse en moest dus gevoed, gekleed, verzorgd, onderhouden worden. Dat nam de Nederlandsche Regeering voor zich, trouw aan het woord, dat zij van de eerste dagen van beroering af gegeven had: „Wij staan buiten dezen verschrikkelijken oorlog, wij moeten alles beproeven, om hen bij te staan, die er zoo verschrikkelijk door lijden. Wil er bij uwe (Belgische) Regeering op steunen, dat zij overtuigd weze, dat wij die offers uit volle harte brengen”. ::: En in het eerste jaar stegen de kosten van voeding, verlichting, verwarming, kleeding, geneeskundige hulp, enz., enz., tot fl. 113.409.49⁶ en in het tweede jaar groeiden zij aan met fl. 130.162.81 en over het jaar 1917 bedroegen zij fl. 1.276.302.84⁸. Tot 1 Januari 1918 werd dus door de Nederlandsche Regeering, kosten van eersten aanleg niet meegerekend, een bedrag uitgegeven van fl. 3.519.875.15 enkel tot onderhoud der vluchtelingen in het Vluchtoord Uden. Denkt daar nu eens voor een oogenblik bij de kosten der Vluchtoorden Nunspeet, Ede, Gouda, de onderstand van de gewone vluchtelingen en die van de zoogenaamde stille behoeftigen, dan overschrijdt het totaal op 1 Juli 1917 (aldus de officieele opgave) de twintig miljoen gulden. Voegt daarbij hetgeen de particuliere liefdadigheid gaf en nog iederen dag geeft, en prent dat vast in uw geheugen, hetgeen Minister Cort van der Linden in de kamer opmerkte: „Tenslotte zij in herinnering gebracht, dat, in tegenstelling met de kosten van interneering, de uitgaven ten behoeve van de Belgische uitgewekenen geen prentie ten laste van de Belgische Regeering opleveren, noch te zijner tijd zullen opleveren. Het ligt voor de hand, dat de Nederlandsche bevolking zich deze lasten gaarne getroost, om het hare bij te dragen tot leniging van de

rampen, die de oorlog met zich sleept'. De wijze, waarop het Nederlandsche volk zijn taak als gastheer ten opzichte der Belgen opvatte, staat boven allen lof verheven. Ja, en dat begrijpen zelfs de arme eenvoudige menschen van het Vluchtoord Uden. Laat ook al eens een enkele in een modderblaadje een noodkreet slaken, 't is en blijft een éénling en de arme sukkel begrijpt wellicht zelf niet, wat een ander voor hem schreef, en bovendien zij, die hun armoede en ellende aan de hoeken der straten uitbellen, zijn gewoonlijk de armsten niet. Daartegenover staat dat stil beseffen en zwijgend begrijpen der groote menigte, die wel eens klaagt en jammert over de moeilijke tijden, maar toch de levensomstandigheden reeds verstaat en meelijdt, waar de gastheer zelf in nood verkeert. En toch een enkele maal verbreekt dat volk dat zwijgen en slaat het uit in eene spontane openlijke hulde, zooals op den feestdag van den Regeerings-Commissaris, toen het in een praalboog van groen en bloemen een dankhulde aan hem bracht en door hem aan de Nederlandsche Regeering en aan geheel het Nederlandsche volk. :: Moeilijke tijden doorleven wij allen, moeilijke tijden doorleeft ook het volk van Nederland. En daar verhief zich zelfs eene stem in 't Parlement, om wegens het geringe maal der eigen kinderen, de vreemde gasten van de tafel te wijzen, maar dan klonk aanstonds het antwoord van den Minister, dat hij niet bereid was zulke maatregelen te nemen en dat hij overtuigd was, dat het Nederlandsche volk dat zal toejuichen. Zeker naastenliefde is eene christelijke plicht, maar wij mogen de plichten van anderen niet opdrijven, en daardoor de onze trachten te verminderen. :: Wij wonen hier als eigen kinderen in het huis van onzen weldoener, wij deelen met hem zijn dage-

lijksch brood, laat de sleur der gewoonte ons niet doen vergeten, wat wij met liefde uit zijne handen ontvangen, laat ons hart spreken nu en vooral ook later in België.

V XVIII — DE PERS

VOORAF gezegd, ik spreek niet van verslagen van tooneel- of muziekuitvoeringen, Roode Kruisfeesten of voordrachten en andere vergaderingen, die door vluchtelingen aan kranten als *Vrij België*, *De Klok uit België*, *Echo Belge* opgezonden, natuurlijk terwille van de zaak zelf ietwat rooskleurig getint worden. Ik spreek ook niet van die dagbladberichtjes, waarin, meestal uit persoonlijke beweegredenen, iemand op- of afgekamd wordt. Ik leg terzijde de artikeltjes, waarin bezoeken van vooraanstaande personen beschreven worden en waarbij in den breede wordt uitgesponnen, hetgeen zoo'n illustre persoon over inrichting, toestand, enz. van het Vluchtoord gezegd heeft. Ik laat zelfs onaangeroerd de mooie vertellingskes van onzen beminden, te vroeg ontslapen Pastoor Mets, die in het dagblad *Het Centrum* zoo aardig wist te verhalen van zijne kerk, van zijne menschen, van zijne kinderen. Ook wanneer in een ingezonden stukje in *De Tijd* — buiten verantwoordelijkheid der Redactie opgenomen en allersaaijst, laten we hopen, aan hare aandacht ontsnapt — stond, dat de menschen in het Vluchtoord met kettingen in gevangenissen worden vastgelegd, of wanneer een onbekend persoon in *Het Volk* klaagt, dat de geestelijken zich mengen in de zaken van het kamp, of dat de Pastoor oppercensur is van de Tooneelvereniging, dan haal ik daar de schouders bij op en verwijs zulke artikeltjes eenvoudig daarheen, waar ze thuis hooren, naar de prullemand. Wat ik wil, dat is hier en daar een paar regeltjes knippen uit artikelen, waarin min of meer een oordeel wordt uitgesproken over toestanden, welke dan verschillend beoordeeld, naar gelang den bril, waardoor zij bekeken worden. ::

In den beginne kwamen van alle kanten correspondenten van Nederlandsche en Belgische bladen naar het Vluchtoord gereisd, om hunne lezers op de hoogte te brengen van het allerlaatste nieuwtje onder de zon, een Belgisch dorp op Nederlandschen bodem. Die relazen beperkten zich gewoonlijk tot eene oppervlakkige beschrijving van ligging, inrichting, bestuur, voeding, onderwijs, werkverschaffing, enz., slechts nu en dan waagde een of ander een sprong buiten het kader der algemeenheden en dan ging het natuurlijk op de eerste plaats over den hoofdfactor, de voeding. Zoo schreef de *Nieuwe Amsterdammer*: „Wij kunnen getuigen, dat het middagmaal den 26 Maart (1915) een Hollandsche tong bevredigen kon. De Belgen evenwel, ofschoon erkennende, dat het dien dag vrij goed geweest was, klaagden steen en been over 't eten." *Het Centrum* verklaarde op ongeveer denzelfden datum (10 Maart 1915): „Algemeen was de roep over het eten en behandeling. Ik zeg gerust algemeen, omdat wij niet in aanmerking willen nemen de klagers, want die zijn er onder alles en bij allen. Het middagmaal bestaat afwisselend uit erwtensoep, boonensoep of stampot, terwijl steeds spek daarbij verstrekt wordt". *Het Volk* is natuurlijk — louter toeval! — op enkel klagers gevallen en schrijft: „Hoewel het Vluchtoord Uden in evenredigheid van de bevolking de meeste uitgaven van de Hollandsche Regeering vergt, lijdt een groot deel der bevolking aan ziekten, voortkomende uit ondervoeding. Van verre kan men al de menschen kennen, die langen tijd in het kamp aanwezig zijn en geen inkomsten hebben of zich niet door bedriegelijke middelen extraportionen ('t klinkt erg Duitsch!) weten te verschaffen". :: Het puntenstelsel vond natuurlijk zijn bestrijders

en zijn verdedigers. *Het Volk* valt aan: „Het puntenstelsel, dat in plaats van geld in dit vluchtoord als betalingsmiddel is ingevoerd, lijkt heel mooi in theorie, maar heeft in de praktijk aanleiding gegeven tot een puntenhandel. Er zijn personen die de punten, welke eene waarde hebben van f 2 de honderd, opkooopen voor f 1 à f 1.25, voor deze punten in den winkel van het kamp, waar alles tegen inkoopsprijs verkocht wordt, sajete, naaigaren, enz. in groote hoeveelheid inkoopten en het weer, buiten het kamp, verkoopen. Wanneer het bestuur van het kamp, inplaats van in punten in geld uitbetaalde, of tenminste een gedeelte in geld, behoeften de stakkers niet, als zij geld noodig hadden, hun punten voor een appel en een ei te verkoopen”. Daartegenover plaatst de *Nieuwe Amsterdammer*: „Betaling met bons, zooals te Uden geschiedt, maar dan ruimer, lijkt ons de beste methode, daar op die wijze elke vergelijking met de gewone maatschappij vervalt en bovendien de klip omzeild wordt, dat de verdienste aan drank of nuttelooze waar verdaan wordt”. : : : Nu een enkel citaatje uit een Belgisch blad; *De Vlaamsche Stem* schreef aangaande de stemming in het Vluchtoord: „Goed, behalve hier en daar enkele kniezers en klagers zijn onze landgenooten gelaten-tevreden. Dankbaar zijn ze allen voor het wonder hier door Nederland verricht in deze buitengewone, stumperige tijden”. : : : Overbodig lijkt het mij ook maar iets aan te halen uit *De Toekomst*, het blaadje der Revolutionaire Socialisten in Nederland, waar antimilitaristen in ellenlange artikelen hun ergernis uitschetteren over het „Heilig Kamp” en stinkbommen van niets zeggende groote en grove woorden werpen op het vredige Vluchtoord. : : : Wat de Pers, in den loop der oorlogsjaren

schreef over het Vluchtoord en waarvan ik u hier slechts een paar regels heb aangehaald, is voorzeker van eenig belang voor de geschiedenis van het Vluchtoord, welke wij eenmaal, zoo God wil, beter dan wij nu kunnen en mogen, hopen neerte schrijven als een blijvende hulde der Belgische ballingen aan de Nederlandsche Regeering en aan geheel het Nederlandsche Volk.

FOTO'S EN ILLUSTRATIES

	tegenover
Regeeringscommissaris J. P. A. Wilhelm	3
Zeer Eerw. Pater B. Mets, z. g.	14
Gezicht op het villapark	16
Het onderwyzend personeel	32
De Harmonie »Peter Benoit«	48
De ambtenaren.	64

INHOUD

Voorwoord	5
I — Mijn woning	11
II — Het villapark	14
III — Arbeid adelt	17
IV — De punt	20
V — Wat kost de oorlog?	23
VI — Onderwijs	27
VII — De kerk	31
VIII — Lichamelijk voedsel.	33
IX — Geestelijk voedsel	37
X — Kleeding	41
XI — Vereenigingen	45
XII — Peekes en Meekes	53
XIII — Het postkantoor.	56
XIV — Society of friends	59
XV — Liefdadigheid.	63
XVI — Vluchtoordinrichting	66
XVII — Kosten	70
XVIII — De pers.	74
Lijst van foto's en illustraties.	78

